વિસ્તરણ અધિકારી(સહકાર) માટે અગત્યના મુદ્દા

ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ..૧૯૬૧

ગુજરાત સહકારી મંડળી નિયમો, ૧૯૬૫

વિસ્તરણ અધિકારી અગત્યની કલમો

૧. કઈ મંડળીને રજીસ્ટર કરી શકાય..કલમ ૪

૨.રજીસ્ટ્રેશનની શરતો....કલમ ૬

૩. રજીસ્ટ્રેશન માટેની અરજી..કલમ ૮

૪. મંડળીનું રજીસ્ટ્રેશન,પ્રમાણપત્ર..કલમ ૯

૫. મંડળીનાં ઉપનિયમો/પેટાનિયમમાં સુધારો..કલમ ૧૩

૬.મંડળીમાં જોડાણ,વર્ગીકરણ,વિભાજન,રૂપાંતર

૭.મંડળીઓની પુનઃ રચના..કલમ ૧૯

૮. રજીસ્ટ્રેશન રદ..કલમ ૨૦

ખુલ્લું સભ્ય પદ..કલમ ૨૪

૯. સભાસદનો હક્ક..ચોપડા જોવાનો,,કલમ ૩૩

૧૦.સભાસદ રજીસ્ટર,,કલમ ૩૯

૧૧...નફાની વહેંચણી.... કલમ ૬૬

VISIT…

LANZAROTE

Caliente.com

૧૨.મંડળીનાં ફંડોનું રોકાણ..કલમ ૭૧

૧૩. કસ્ટોડીયનની નિમણુક..કલમ ૭૪ ડી

૧૪. સામાન્ય સભા..કલમ ૭૭

૧૫.ખાસ સાધારણ સભા.કલમ ૭૮

૧૬.વહીવટદારની નિમણુક..કલમ ૮૧

૧૭. ઓડીટ..કલમ ૮૪

૧૮.તપાસની..કલમ ૮૪

૧૯. કસુરવાર સામે નુકસાન આકારવાની જોગવાઈ..કલમ ૯૩

૨૦. મુદતવીતી બાકીદાર માટે ૧૦૬ નાં દાવાની નોંધ(**Most IMP**),વિસ્તરણ અધિકારી સહકારે ૧૦૬ નાં કેસ તૈયાર કરી જીલ્લા રજીસ્ટ્રારશ્રી ને સાદર કરવાના હોય છે.

૨૧. મંડળીને ફડચામાં લઇ જવા સંદર્ભેની કલમ ૧૦૭

સહકાર ખાતાની યોજનાઓ

૧. **cop 5...**ધિરાણ વૃદ્ધિ સહાય...

૨. **cop 7.sc/st** જાતિના લોકોને સભાસદ બનાવવા સંદર્ભે મંડળીને સહાય

૩. ગોડાઉન યોજના...

મંડળીઓને ગોડાઉન બનાવવા ૭૩ ટકા સબસીડી

વ્યક્તિગત લાભાર્થીને ગોડાઉન બનાવવા ૨૫ ટકા સહાય

કિસાન કલ્પવૃક્ષ યોજના..**APMC**ની સગવડતામાં વધારો થાય તે માટેની યોજના

MNR યોજના...૫૦ ટકા થી વધુ **SC/ST** સભ્યો ધરાવતી પિયત મંડળીઓ માટે પંપસેટ જેવા સાધનો લાવવા માટે ૮૦ ટકા સહાય અને સામાન્ય વર્ગના સભાસદો ધરાવતી પિયત મંડળી માટે ૬૦ ટકા સહાય સંદર્ભેની યોજના

E-NAM---યોજના... NATIONAL AGRICULTURE MARKET યોજના જેમાં ભારત દેશની તમામ **APMC**ને ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટીથી જોડી,ખેડૂતો પોતાના ઉત્પાદન સમગ્ર દેશમાં ગમે ત્યાં વેચી શકે તેવી વ્યવસ્થા.

આ ઉપરાંત....

વિસ્તરણ અધિકારી સહકાર તાલુકા કક્ષાએ નાની બચત યોજના સંદર્ભે કામગીરી કરતા હોય છે.

મંડળીઓ એ જે રજીસ્ટર રાખવાના હોય છે..તેમાં સભાસદ રજીસ્ટર,ઓડીટ રીપોર્ટ,સ્ટોક રજીસ્ટર,

Most imp questions

Question 1 :ખેડૂતોને ગ્રામ્ય કક્ષાએ કઈ સંસ્થા કૃષી ધિરાણ પૂરું પાડે છે?

સેવા સહકારી મંડળી

Question 2 :PACSનું આખું નામ

b PRIMARY AGRICULTURE COOPERATIVE SOCIETY

Question 3 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકાર ક્યાં વિભાગના કર્મચારી ગણાય છે?

a પંચાયત

Question 4 :નીચેના ક્યા અધિકારી વિસ્તરણ અધિકારી સહકારના નિયંત્રણ અધિકારી ગણાતા નથી.

a જીલ્લા રજીસ્ટ્રાર

Question 5 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકારનું કાર્ય ક્ષેત્ર ક્યા સુધી હોય છે?

b તાલુકા

Question 6 :નીચેના માની કઈ સહકારી મંડળીની નોંધણી વિસ્તરણ અધિકારી મારફત થતી નથી?

દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી

Question 7 :દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળીની નોંધણી કોણ કરે છે?

જીલ્લા રજીસ્ટ્રાર

Question 8 :ગ્રામ પંચાયત કક્ષાની સહકારી મંડળી નોંધવાની સતા કોના પાસે હોય છે?

b મદદનીશ જીલ્લા રજીસ્ટ્રાર

Question 9 :હાલમાં ભારત સરકારની યોજના E-NAMનું આખું નામ

c NATIONAL AGRICULTURE MARKET

Question 10 :સહકારી મંડળીની નોંધણી અને પેટા નિયમ સુધારા કેટલા દિવસમાં કરવાના હોય છે?

c ૬૦ દિવસ

Question 11 :અધિક રજીસ્ટ્રારનાં નિર્ણય સામે નારાજ વ્યક્તિ ક્યા અપીલ કરી શકે છે?

નાયબ સચિવ અપીલ

Question 12 :રજીસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓ, ગુજરાત રાજ્ય કોણ છે?

b શ્રી નલિન ઉપાધ્યાય

Question 13 :GCMMFનાં MD કોણ છે?

a શ્રી સોઢી

Question 14 :GCMMFનું આખું નામ જણાવો

c GUJARAT COOPEARATIVE MILK MARKETING FEDERATION

Question 15 :AMULનું આખું નામ જણાવો

b ANAND MILK UNION LIMITED

Question 16 :દૂધ ઉત્પાદન સંદર્ભે ગુજરાતની કઈ પેટર્ન વૈશ્વિક કક્ષાએ જાણીતી છે?

a અમુલ પેટર્ન

Question 17 :સહકારી મંડળી બનાવવી એ મૂળભૂત અધિકાર છે. આ મૂળભૂત અધિકાર બંધારણની કઈ અનુચ્છેદ અન્વયે પ્રાપ્ત થયો છે?

c ૧૯ C

Question 18 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકાર કઈ કચેરીમાં બેસે છે?

c તાલુકા પંચાયત

Question 19 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકારે એક મહિનામાં કેટલી મંડળીઓની મુલાકાત અને કેટલી

b ૪ ની મુલાકાત અને ૪ ની તપાસ

uestion 20 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકારના જીલ્લા કક્ષાના નિયંત્રણ અધિકારીની કચેરી કઈ?

c સહકાર શાખા જીલ્લા પંચાયત

Question 21 :જીલ્લા રજીસ્ટ્રારના નિર્ણય સામે અરજદાર ક્યાં અપીલ કરી શકે છે?

a અધિક રજીસ્ટ્રાર અપીલ

Question 22 :કોઈએ સહકારી મંડળીમાં ઉચાપત કરી હોય તો સહકારી કાયદાની કઈ કલમ અન્વયે જવાબદારી નક્કી થાય છે?

c 93

Question 23 :સહકારી કાયદાની કઈ કલમ અન્વયે સહકારી મંડળીઓમાં ચોકસી અધિકારીની નિમ

b 86

Question 24 :સહકારી કાયદાની કઈ કલમ અન્વયે સહકારી મંડળીઓને ફડચામાં લઇ જવાય છે?

d 107

Question 25 :સહકારી કાયદાની કઈ કલમ અન્વયે સહકારી મંડળીઓમાં કસ્ટોડીયનની નિમણુક થાય છે?

d ૭૪ D

Question 33 :સહકાર ખાતાની વડી કચેરીના મુખ્ય અધિકારી?

રજીસ્ટ્રાર,સહકારી મંડળી,ગુજરાત રાજ્ય

Question 34 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકારના જીલ્લા કક્ષાએ નિયંત્રણ અધિકારી કોણ હોય છે?
b મદદનીશ જીલ્લા રજીસ્ટ્રાર

.

Question 35 :વિસ્તરણ અધિકારી સહકારના તાલુકા કક્ષાએ નિયંત્રણ અધિકારી કોણ હોય છે?
a તાલુકા વિકાસ અધિકારી

<u>પંચાયતી રાજનુ માળખુ</u>

અ.નં.	વિગત	ગ્રામ પંચાયત	તાલુકા પંચાયત	જિલ્લા પંચાયત
૧	બેઠક	૮ થી ૧૬ (જુની સંખ્યા ૭ થી ૧૫)	૧૬ થી ૩૨ (જુની સંખ્યા ૧૫ થી ૩૧)	૩૨ થી ૫૨ (જુની સંખ્યા ૩૧ થી ૫૧)

૨	**વસ્તી**	૩,૦૦૦ થી ૨૫,૦૦૦ (જુની સંખ્યા ૩,૦૦૦ થી ૧૫,૦૦૦)	૧ લાખ	૪ લાખ
૩	**બેઠકમાં વધારો**	દર ૩,૦૦૦ની વસ્તીએ ૨ બેઠકનો વધારો	૨૫,૦૦૦ની વસ્તીએ ૨ બેઠકનો વધારો	૧ લાખની વસ્તીએ ૨ બેઠકનો વધારો
૪	**અનામત મહિલા**	૫૦%	૫૦%	૫૦%
૫	**અનામત OBC**	૧૦%	૧૦%	૧૦%
૬	**અનામત SC/ST**	વસ્તી આધારે	વસ્તી આધારે	વસ્તી આધારે
૭	**અનામત બેઠક કોણ નક્કી કરે ?**	કલેક્ટર	વિકાસ કમિશનર	વિકાસ કમિશનર
૮	**બેઠકોની ફાળવણી કોણ નક્કી કરે ?**	કલેક્ટર	વિકાસ કમિશનર	વિકાસ કમિશનર
૯	**વડા (ચૂંટાયેલ)**	સરપંચ	તાલુકા પ્રમુખ	જિલ્લા પ્રમુખ
૧૦	**વહીવટી વડા (સરકારી)**	તલાટી-કમ-મંત્રી	તાલુકા વિકાસ અધિકારી	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી
૧૧	**મુદ્દત (સામાન્ય સંજોગોમાં)**	૫ વર્ષ	૫ વર્ષ	૫ વર્ષ
૧૨	**ચૂંટણી કોણ કરશે ?**	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ
૧૩	**ચૂંટણીની તારીખ કોણ નક્કી કરશે ?**	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ
૧૪	**ચૂંટણી કઇ તારીખે કરવી?**	પંચાયતની મુદ્દત જે તારીખે પૂર્ણ થાય છે તે તારીખના બે મહિના પહેલા અને મુદ્દત પુરી થયાના ૧૫ દીવસ પછી ચૂંટણી કરી શકાશે નહી.	પંચાયતની મુદ્દત જે તારીખે પૂર્ણ થાય છે તે તારીખના બે મહિના પહેલા અને મુદ્દત પુરી થયાના ૧૫ દીવસ પછી ચૂંટણી કરી શકાશે નહી.	પંચાયતની મુદ્દત જે તારીખે પૂર્ણ થાય છે તે તારીખના બે મહિના પહેલા અને મુદ્દત પુરી થયાના ૧૫ દીવસ પછી ચૂંટણી કરી શકાશે નહી.
૧૫	**પંચાયતની મુદ્દત ક્યારથી ગણાય ?**	પ્રથમ બેઠકની તારીખથી	પ્રથમ બેઠકની તારીખથી	પ્રથમ બેઠકની તારીખથી
૧૬	**પ્રથમ બેઠકની તારીખ કોણ નક્કી કરે ?**	તાલુકા વિકાસ અધિકારી	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	વિકાસ કમિશનર
૧૭	**પ્રથમ બેઠક કેટલા સમયમાં બોલાવવી ?**	ચાર અઠવાડીયામાં	ચાર અઠવાડીયામાં	ચાર અઠવાડીયામાં
૧૮	**પ્રથમ બેઠકમાં કામગીરી**	ઉપસરપંચની પસંદગી	તાલુકા પ્રમુખ / ઉપપ્રમુખની પસંદગી	જિલ્લા પ્રમુખ / ઉપપ્રમુખની પસંદગી
અ.નં.	**વિગત**	**ગ્રામ પંચાયત**	**તાલુકા પંચાયત**	**જિલ્લા પંચાયત**

૧૯	**પ્રથમ બેઠકમાં પ્રમુખ કોણ નક્કી કરે ?**	તાલુકા વિકાસ અધિકારી	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	વિકાસ કમિશનર
૨૦	**સરખા મત પડે તો (ઉપસરપંચ / પ્રમુખ / ઉપપ્રમુખની પસંદગીમાં)**	ચિઠ્ઠી ઉપાડીને (૧૦ વર્ષથી નાના બાળક પાસેથી)	ચિઠ્ઠી ઉપાડીને (૧૦ વર્ષથી નાના બાળક પાસેથી)	ચિઠ્ઠી ઉપાડીને (૧૦ વર્ષથી નાના બાળક પાસેથી)
૨૧	**રાજીનામુ (ઉપરી)**	૧.સભ્ય / ઉપસરપંચ --> સરપંચ ૨.સરપંચ --> તાલુકા વિકાસ અધિકારી	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> પ્રમુખ ૨.પ્રમુખ --> જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> પ્રમુખ ૨.પ્રમુખ --> વિકાસ કમિશનર
૨૨	**રાજીનામાની તકરાર (ઉપરીનો ઉપરી)**	૧.સભ્ય / ઉપસરપંચ --> તાલુકા વિકાસ અધિકારી ૨.સરપંચ --> નાયબ જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> જિલ્લા વિકાસ અધિકારી ૨.પ્રમુખ --> વિકાસ કમિશનર	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> વિકાસ કમિશનર ૨.પ્રમુખ --> પંચાયત સચિવ
૨૩	**અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ**			
	(૧) દરખાસ્ત લાવવા માટેની જોગવાઈ	૫૦% સભ્યોનો ટેકો	૫૦% સભ્યોનો ટેકો	૫૦% સભ્યોનો ટેકો
	(૨) દરખાસ્ત પસાર કરવા માટેની જોગવાઈ	૨/૩ (૬૬%) બહુમતીથી પસાર	૨/૩ (૬૬%) બહુમતીથી પસાર	૨/૩ (૬૬%) બહુમતીથી પસાર
	(૩) અવિશ્વાસની દરખાસ્ત માટે કોણ બેઠક બોલાવે ?	દરખાસ્ત કોઈની પણ વિરુદ્ધ હોય (સરપંચ , ઉપસરપંચ) તો અવિશ્વાસ દરખાસ્ત માટેની બેઠક બોલાવાની જવાબદારી **સરપંચ**ની રહેશે. સરપંચે આ બેઠક ૧૫ દીવસમાં બોલાવાની રહેશે. જો સરપંચ આ બેઠક ન બોલાવે તો **તલાટી-કમ-મંત્રી**એ **તાલુકા વિકાસ અધિકારી**ને રીપોર્ટ કરવો. **તાલુકા વિકાસ અધિકારી** રીપોર્ટ મળ્યાની૧૫ દીવસની અંદર આ બેઠક બોલાવશે.	દરખાસ્ત કોઈની પણ વિરુદ્ધ હોય (પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ) તો અવિશ્વાસ દરખાસ્ત માટેની બેઠક બોલાવાની જવાબદારી **તાલુકા પ્રમુખ**ની રહેશે. તાલુકા પ્રમુખ આ બેઠક ૧૫ દીવસમાં બોલાવાની રહેશે. જો તાલુકા પ્રમુખ આ બેઠક ન બોલાવે તો **તાલુકા વિકાસ અધિકારી**એ **જિલ્લા વિકાસ અધિકારી**ને રીપોર્ટ કરવો. **જિલ્લા વિકાસ અધિકારી** રીપોર્ટ મળ્યાની૧૫ દીવસની અંદર આ બેઠક બોલાવશે.	દરખાસ્ત કોઈની પણ વિરુદ્ધ હોય (પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ) તો અવિશ્વાસ દરખાસ્ત માટેની બેઠક બોલાવાની જવાબદારી **જિલ્લા પ્રમુખ**ની રહેશે. જિલ્લા પ્રમુખ આ બેઠક ૧૫ દીવસમાં બોલાવાની રહેશે. જો જિલ્લા પ્રમુખ આ બેઠક ન બોલાવે તો **જિલ્લા વિકાસ અધિકારી** એ **વિકાસ કમિશનર** ને રીપોર્ટ કરવો. **વિકાસ કમિશનર** રીપોર્ટ મળ્યાની૧૫ દીવસની અંદર આ બેઠક બોલાવશે.

૨૪	**કૉરમ (ગણપૂર્તિ)**	૧/૩ સભ્ય	૧/૩ સભ્ય	૧/૩ સભ્ય
૨૫	**ઉમેદવારી ઉંમર**	૨૧ વર્ષ	૨૧ વર્ષ	૨૧ વર્ષ
અ.નં.	**વિગત**	**ગ્રામ પંચાયત**	**તાલુકા પંચાયત**	**જિલ્લા પંચાયત**
૨૬	**ઉમેદવાર તરીકેની યોગ્યતા**	૧. અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઈએ. ૨. નાદાર ન હોવો જોઇએ. ૩. ૦૪/૦૮/૦૫ પછી બે બાળકોથી વધુ ન હોવા જોઇએ. ૪.શૌચાલય જરૂરી ૫.લોકપ્રતિનિધિત્વ ધારા અનુસાર ૨ થી વધુ વર્ષની સજા થઇ હશે તો તે ચૂંટણી લડી શકશે નહિ. ૬.સરકારી / પંચાયતનો કર્મચારી ન હોવો જોઇએ.	૧. અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઈએ. ૨. નાદાર ન હોવો જોઇએ. ૩. ૦૪/૦૮/૦૫ પછી બે બાળકોથી વધુ ન હોવા જોઇએ. ૪.શૌચાલય જરૂરી ૫.લોકપ્રતિનિધિત્વ ધારા અનુસાર ૨ થી વધુ વર્ષની સજા થઇ હશે તો તે ચૂંટણી લડી શકશે નહિ. ૬.સરકારી / પંચાયતનો કર્મચારી ન હોવો જોઇએ.	૧. અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઈએ. ૨. નાદાર ન હોવો જોઇએ. ૩. ૦૪/૦૮/૦૫ પછી બે બાળકોથી વધુ ન હોવા જોઇએ. ૪.શૌચાલય જરૂરી ૫.લોકપ્રતિનિધિત્વ ધારા અનુસાર ૨ થી વધુ વર્ષની સજા થઇ હશે તો તે ચૂંટણી લડી શકશે નહિ. ૬.સરકારી / પંચાયતનો કર્મચારી ન હોવો જોઇએ.
૨૭	**પંચાયતની બેઠક**	દર મહિને ૧ વાર	દર ત્રણ મહિને ૧ વાર	દર ત્રણ મહિને ૧ વાર
૨૮	**સામાજિક ન્યાય સમિતિ**	ફરજીયાત	ફરજીયાત	ફરજીયાત
	સભ્યો	૫ સભ્યો	૫ સભ્યો	૫ સભ્યો
		આ સમિતિના ૫ સભ્યો પૈકી ૧ સભ્ય વાલ્મિકી/સફાઇ કામદાર પૈકી રહેશે. જો પંચયની બોડીમાંથી આ સમુદાયના સભ્ય ન હોઈ તો પંચયતના સભ્ય બનવા જેટલી લાયકાત ધરાવતાં વક્તિને કૉ.ઓપ્ટકરવામાં આવશે. ૧ સભ્ય SC/ST મહિલા રહેશે. (જો ન હોય તો કૉ.ઓપ્ટ કરવામાં આવશે) અને બાકીના ત્રણ સભ્યો SC/ST સમુદાયમાંથી લેવામાં આવશે.	આ સમિતિના ૫ સભ્યો પૈકી ૧ સભ્ય વાલ્મિકી/સફાઇ કામદાર પૈકી રહેશે. જો પંચયની બોડીમાંથી આ સમુદાયના સભ્ય ન હોઈ તો પંચયતના સભ્ય બનવા જેટલી લાયકાત ધરાવતાં વક્તિને કૉ.ઓપ્ટકરવામાં આવશે. ૧ સભ્ય SC/ST મહિલા રહેશે. (જો ન હોય તો કૉ.ઓપ્ટ કરવામાં આવશે) અને બાકીના ત્રણ સભ્યો SC/ST સમુદાયમાંથી લેવામાં આવશે.	આ સમિતિના ૫ સભ્યો પૈકી ૧ સભ્ય વાલ્મિકી/સફાઇ કામદાર પૈકી રહેશે. જો પંચયની બોડીમાંથી આ સમુદાયના સભ્ય ન હોઈ તો પંચયતના સભ્ય બનવા જેટલી લાયકાત ધરાવતાં વક્તિને કૉ.ઓપ્ટકરવામાં આવશે. ૧ સભ્ય SC/ST મહિલા રહેશે. (જો ન હોય તો કૉ.ઓપ્ટ કરવામાં આવશે) અને બાકીના ત્રણ સભ્યો SC/ST સમુદાયમાંથી લેવામાં આવશે.
૨૯	**અપીલ**	ગ્રામ પંચાયતની સામાજીક ન્યાય સમિતીના નિર્ણયથી	તાલુકા પંચાયત ની સામાજીક ન્યાય સમિતીના	જિલ્લા પંચાયતની સામાજીક ન્યાય સમિતીના

		નારાજ વ્યક્તિ ૬૦ દીવસમાં તાલુકા પંચાયત ની સામાજિક ન્યાય સમિતીને અપિલ કરી શકશે.	નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિ ૬૦ દીવસમાં જિલ્લ પંચાયતની સામાજિક ન્યાય સમિતીને અપિલ કરી શકશે.	નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિ જિલ્લા પંચાયત અપિલ સમિતી અપિલ કરી શકતો નથી. પરંતુ તે વ્યક્તિ ૬૦ દીવસમાં રાજ્ય સરકારને અપિલ કરી શકે છે.

પંચાયતી રાજ .....૭૩ મો બંધારણીય સુધારો

અગત્યના મુદ્દાઓ

- રાજીવ ગાંધી સરકાર દ્વારા પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો આપવા માટે ઇસ ૧૯૮૬ માં સિંઘવી સમિતિનું ગઠન કરવામાં આવ્યું.
- આ સમિતિની ભલામણોનાં આધારે 15-05-1989 નાં રોજ લોકસભામાં 64મો બંધારણીય સુધારો રજુ કરવામાં આવ્યો.
- આ બંધારણીય સુધારો રાજ્યસભામાં બહુમતિ ન હોવાના કારણે 15-10-1998 ના રોજ રાજ્યસભાએ પસાર ન કર્યો.
- ત્યારબાદ પી.વી.નરસિંહરાવ સરકારે આ દિશામાં પ્રયત્નો કર્યા
- 22-12-1992 નાં રોજ લોકસભાએ આ 73માં બંધારણીય સુધારાને મંજુરી આપી અને બીજા જ દિવસે 23-12-1992 નાં રોજ રાજ્યસભાએ આ 73 માં સુધારાને બંધારણીય મંજુરી આપતા પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો મળ્યો.

- આ અનુસંધાને ભારતના બંધારણમાં 243 **A** થી 243 **O** સુધીની અનુચ્છેદ ઉમેરવામાં આવી.
- અહીંયા એક બાબત ખાસ યાદ રાખીએ કે બંધારણની અનુચ્છેદ 40 માં ઉલ્લેખ છે કે ગામડાઓમાં પંચાયતી રાજની સ્થાપના થવી જોઈએ પરંતુ આ માત્ર માર્ગદર્શન છે. જો પરીક્ષામાં પુછાય કે પંચાયતી રાજ માટેની બંધારણમાં અનુચ્છેદ કઈ ? તો જવાબમાં 243 આવે નહી કે 40 . આ વાતને અવશ્ય યાદ રાખશું.
- 73 માં સુધારા અંતર્ગત બંધારણમાં 11ની અનુસૂચિ ઉમેરવામાં આવી અને સાથે સાથે બંધારણમાં નવમો ભાગ દાખલ કરવામાં આવ્યો.
- પંચાયતોને 29 જેટલા વિષયો ઉપર કાર્ય કરવાની સત્તા આપવામાં આવી.
- 73 માં બંધારણીય સુધારાનો અમલ 24 એપ્રિલ 1993 થી થયો. આથી 24 એપ્રિલને પંચાયતી રાજ દિવસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- પંચાયતી રાજ્ય એ રાજ્ય સૂચિનો વિષય છે. આથી આ વિષયમાં બંધારણીય સુધારો કરવા માટે 51 % વિધાનસભાઓની મંજુરી મેળવવામાં આવી હતી.

- 73 માં બંધારણીય સુધારાને આધારે ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમમાં પણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યા. આ બંધારણીય સુધારાને આધારે ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ 1993 અમલમાં આવ્યો.
- 73મો બંધારણીય સુધારો

(નોંધ:- જો અનુચ્છેદ અંગ્રેજીમાં લખાય તો એ..બી.સી..ડી.. આવે અને ગુજરાતીમાં લખાય તો ક..ખ..ગ..ઘ..આ પ્રમાણે આવે.)

243	વ્યાખ્યા
243(ક)	ગ્રામસભા....**(Most IMP)**(ગામના જે લોકોનું નામ મતદાર યાદીમાં હશે તે લોકો ગ્રામસભાના સભ્યો ગણાશે.)
243(ખ)	(૧) દરેક રાજ્યમાં ત્રિ-સ્તરીય પંચાયતી રાજની રચના (૨) વીસ લાખથી ઓછી વસતી ધરાવતા રાજ્યોમાં તાલુકા(મધ્યવર્તી) પંચાયતની રચના કરવામાં આવશે નહી.
243(ગ)	પંચાયતોની રચના
243(ઘ)	પંચાયતોમાં અનુસુચિત જાતિ, અનુસુચિત જનજાતિ અને મહિલાઓ માટે અનામતની જોગવાઈ
243(ચ)	પંચાયતની પહેલી બેઠકથી પંચાયતની મુદત 5 વર્ષની ગણાશે.

243(છ)	સભ્યપદ માટેની ગેરલાયકાતો
243(જ)	પંચાયતોની સત્તા, જવાબદારીઓ અને અધિકાર
243(ઝ)	પંચાયતોની કરવેરા નાખવાની સતા તેમજ ફંડોની જોગવાઈ
243(ટ)	નાણાપંચ અંગેની ભલામણ..રાજ્યપાલ દ્વારા
243(ઠ)	રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા પંચાયતોના હિસાબ માટે જોગવાઈ

પંચાયતી રાજની યોજનાઓ

કેન્દ્ર સરકાર

- **સુકન્યા સમૃદ્ધિ યોજના :**

→ ૨૨ જાન્યુઆરી ૨૦૧૫ થી શરૂઆત હરિયાણાના પાણીપતનમાંથી પ્રારંભ

→ ૧૦ વર્ષ સુધીની બાલિકા માટે

→ પોસ્ટ ઓફિસમાં ખાતુ ખોલાવવાનું

→ વર્ષ દરમિયાન ઓછામાં ઓછા ૧૦૦૦ અને વુધામાં વધુ ૧,૫૦,૦૦૦ ભરી શકાય.

→ ૨૧ વર્ષે આ ખાતુ પરિપક્વ થશે.

→ ૧૮ વર્ષની ઉંમર થયે ખાતામાંથી ૫૦% રકમ ઉપાડવાની છૂટ

- **પ્રધાનમંત્રી જનધન યોજના :**

→ ૨૮ ઓગસ્ટ ૨૦૧૪ થી શરૂ થઈ છે.

→ ઉદ્દેશ : દેશના બધા પરીવારો બેંક સાથે જોડાય

→ શુન્ય બેલેન્સથી ખાતુ

→ ખાતુ ખોલાવનારને ૩૦,૦૦૦ હજારનો વિમો

→ ખાતુ ખોલાવ્યા પછી ૬ મહિને ૫૦૦૦ રૂપિયાનો ઓવરડ્રાફ્ટ

→ ઓળખકાર્ડ વગર એક વર્ષ સુધી ખાતુ ખોલાવી શકાય

→ ડાયરેક્ટ સબસિડી જમાં થશે.

- **બેટી પઢાવો, બેટી ભણાવો :**

→ ૨૨ જાન્યુઆરી –૨૦૧૫

→ હરિયાણાના પાણીપતમાં

→ બાળકીઓ ભણે અને મહિલાનો જન્મદર વધે.

→ ૧૦૦ કરોડની ફાળવણી

→ જે ગામમાં મહિલા જન્મદર વધશે. તેને સન્માન આપવામાં આવશે.

- **પંડિત દિનદયાળ ઉપાધ્યાય (ભાજપા સ્થાપક)**

ગ્રામ જ્યોતી યોજના :

→ રાજીવ ગાંધી ગ્રામિણ વિદ્યુતકરણ યોજનાનું વિલિનીકરણ

→ ૩૯૨૭૫ કરોડનું બજેટ

- **કિસાન વિકાસ પત્ર યોજના :**

→ ૧૮ નવેમ્બર ૨૦૧૪ થી આ યોજના શરૂ

→ ૧૦૦૦, ૫૦૦૦, ૧૦,૦૦૦, ૫૦,૦૦૦ ના વિકાસ પત્રો છે.

→ જેમાં ૧૦૦ અઠવાડીએ પૈસા બમણા થાય

- **મૌલાના આઝાદ સ્વાસ્થય યોજના :**

→ હેતુ : અલ્પ સંખ્યા સમુદાય માટે સ્વાસ્થય યોજના

- **પ્રધાનમંત્રી જીવન જ્યોતિ વિમા યોજના : (લાઈફ ઇન્સ્યોરન્સ)**

→ ૧૮ થી ૫૦ વર્ષની ઉંમર વચ્ચે લઈ શકાય.

→ વાર્ષિક ૩૩૦ રૂા. પ્રિમિયમ

→ વિમા કવચ ૨ લાખ રૂપિયા

- **પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા વિમા યોજના : (એક્સીડન્ટ ઇન્સ્યોરન્સ)**

→ વાર્ષિક ૧૨ રૂા. પ્રિમિયમ

→ ૭૫ વર્ષ સુધી

→ ૨ લાખનું વિમા કવચ

- **ડિજિટલ ઇન્ડિયા : (૨૦૧૪ થી શરૂઆત)**

→ ૧.૧૩ લાખ કરોડ રૂા. જોગવાઈ

→ સરકારનું ઈ–ગવર્નન્સ યોજના

- **સાંસદ આદર્શ ગ્રામ યોજના :**

→ ૧૧ ઓક્ટોબર ૨૦૧૪

→ દરેક સાંસદ દર વર્ષે ત્રણથી પાંચ હજાર વસ્તીવાળુ એક ગ્રામ દત્તક લેશે.

વનબંધુ કલ્યાણ યોજના :

→ અનુ. જનજાતીનુ જીવનસ્તર ઉંચુ લાવવું

→ શરૂઆતમાં જે રાજ્યમાં આદિવાસીઓની વસ્તી વધારે છે. ત્યાંથી તેનો અમલ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

- **કિરણયોજના :**

→ ઉદ્દેશ – મહિલા વૈજ્ઞાનિકોને પ્રોત્સાહન

→ Kiran-knowledge inonnation recerch advancement throw nerching

- **મનરેગા યોજના :**

→ ૨ ફ્રેબ્રુઆરી ૨૦૦૬

→ મનરેગા એક્ટ –૨૦૦૫માં બન્યો

→ વિશ્વમાં સૌથી મોટી રોજગારી આપતી યોજના

→ આધ્રપ્રદેશના અનંતપુર જિલ્લામાંથી મનમોહનસિંહ ૧૦૦ દિવસની રોજગારી

→ ૫ કિ.મી. સુધીના વિસ્તારમાં કામ આપવાનું ૫ કિ.મી. કરતા વધારે આગળ જવું પડે તો વધારાયા ૧૦ રૂા. આપવા

- **એન.જે.યુ.આર. જવાબહર નહેરુ અર્બન રિન્યુઅલ મિશન:**

→ ૩ ડિસેમ્બર ૨૦૦૫ થી શરૂઆત થઈ

→ ૬૦૦૦૦ હજાર કરોડ રૂા. જોગવાઈ.

→ હવે આ યોજના AMRUT અમૃતના નામે ઓળખાશે.

- **એન.આર.એચ.એમ. – નેશનલ રૂરલ્સ હેલ્થ મિશન :**

→ **NRHM : National Rurles Health Mission**

→ ગામડાંમાં વિસ્તારોનો સ્વાસ્થય યુક્ત સુવિધા પુરી પાડવામાં માટે આ યોજના શરૂ થઈ.

→ કેન્દ્ર સરકાર ૮.૫% અને રાજ્ય ૧૫%

- **શ્રમેય જયતે યોજના :**

→ જેને સ્કીલ ઇન્ડિયા (Skill India) સાથે જોડી દેવામાં આવી છે.

→ કાર્ય કુશળ યુવાનોની નવી પેઢી તૈયાર કરવા માટે યોજના

- **મધ્યાહન ભોજન યોજના :**

→ તમિલનાડુમાં શરૂ થઈ

→ એમ.જી. રાજચંદ્ર એ આ શરૂ કરી – ૧૮૮૨ માં શરૂ જયલલિતાના

→ ગુજરાત –૧૯૮૫ માં માધવસિંહ સોલંકી

→ સમગ્ર ભારતમાં ૧૯૯૫ થી શરૂ થઈ.

→ જેમાં ૧ થી ૫ ના વિદ્યાર્થીનો ૩૦૦ ગ્રામ કેલરીવાળો / ૧૦ ગ્રામ પ્રોટીન ખોરાક અને ૬–૮ ના માટે ૭૦૦ ગ્રામ કેલરી વાળો મળવો, ૨૦ ગ્રામ પ્રોટીન યુક્ત આહાર

રાજ્ય સરકાર

- **અક્ષયપાત્ર યોજના :**

→ પબ્લીક પ્રોજેક્ટ પાર્ટનરશિપ (પી.પી.પી.) નું ગુજરાતમાં વડોદરા અને ગાંધીનગરમાં શરૂઆત ઇસ્કોન સંસ્થા દ્વારા સંચાલન.

→ ખાનગી કંપની અ અને સંસ્થાઓના સહયોગથી પ્રાથમિક શાળામાં ગુણવત્તા મુક્ત મધ્યાહન ભોજન આપવા.

- **રોશની યોજના :**

→ ૨૦૧૩ થી શરૂઆત

→ નક્સલવાદ પ્રભાવિત વિસ્તારોમાં યુવાનોને રોજગારી આપવા માટેની યોજના

- **ASHA Accridited Social Health Activisit**

→ **NRHM** અંતર્ગત નિમણૂંક કરવામાં આવે છે. ઓછામાં ઓછું ૮ મું પાસ હોય તેવી મહિલા ગામની જ મહિલાને નિમણૂંક આપવામાં આવે છે.

→ ગ્રામ સ્વાસ્થ અને સેનિટેશન કમિટી દ્વારા પસંદગી

- **USH A (Urban Social Health Activisit)**

→ નેશનલ અર્બન હેલ્થ મિશન અંતર્ગત નિમણૂંક ૮ મું ઓછામાં ઓછું પાસ, આમની નિમણૂંક નગરપાલિકા અથવા મહાનગરપાલિકા દ્વારા થાય છે.

- **ધનલક્ષ્મી કાર્યક્રમ :**

→ બાલિકા વિવાહ બંધ કરાવવા માટેની યોજના છોકરીઓમાં શિક્ષણ વધે તેવા પ્રયત્નો.

- **જનની સુરક્ષા યોજના :**

→ (જે.એસ.એસ.–૨૦૧૧) હરિયાણાથી શરૂઆત)

→ ગર્ભવતી મહિલાઓને સાર્વજનિક દવાખાનાઓમાં મફત સારવાર

રાજ્ય સરકારની યોજનાઓ

- **ચિરંજીવી યોજના :**

→ આ યોજનાને એશિયન – ઇનોવેશન એવોર્ડ મળેલ છે.

→ બાળ મૃત્યુદર અને માતા મૃત્યુદર ઘટાડવા માટે બીપીએલ પરિવારના બહેનોની પ્રસુતિ ખાનગી દવાઓ સાથે કરાર કરવામાં આવ્યો છે. જે અંતર્ગત એક પ્રસુતિ દીઠ ૩૮૦૦/- એમ કુલ ૧૦૦ પ્રસુતિના ૩,૮૦,૦૦૦ ગુજરાત સરકાર જે તે ડોક્ટરને ચૂકવે છે. જેના કારણે ગુજરાતમાં બાળમૃત્યુદર અને માતામૃત્યુદરમાં ઘટાડો થયો છે.

- **મુખ્યમંત્રી અમૃતમ્ માં વાત્સલ્ય કાર્ડ :**

→ ૨૦૧૨-૨૦૧૩ માં શરૂઆત થઈ.

→ બી.પી.એલ. પરિવારો માટે ગંભીર રોગોની સારવાર માટે કેશલેશ સુવિધા.

→ જેમાં હૃદયના રોગ, મગનજના, કિડની, કેન્સર અને નવજાતશિશુ અને ગંભીરરોગો આવી કુલ ૪૮૦ રોગની સારવાર મફતમાં થશે.

→ ઘરના ૫ સભ્યો અને એક બાળક(છ વર્ષ સુધી)..એમ કુલ ૬ સભ્યો

→ વાર્ષિક ૨,૦૦,૦૦૦/- સુધી ખર્ચ લાભાર્થી ને હોસ્પિટલમાં આવવા જવા માટે દરેક વિઝિટે ૩૦૦/- આપવામાં આવશે.

- **સમરસ ગ્રામ પંચાયત યોજના :**

→ ગામમાં સરપંચ અને પંચાયત સભ્યોની બિનહરીફ ચૂંટણીને પ્રોત્સાહન આપવા આ યોજનાજાહેર કરી છે.

→ પાંચ હજારથી ઓછી વસ્તીવાળુ ગ્રામ સમરસ – ૨,૦૦,૦૦૦ સહાય

→ પ્રથમવાર મહિલા સમરસ સરપંચ અને ગ્રામ પંચાયત ૩,૦૦,૦૦૦/-

→ બીજીવાર મહિલા સમરસ સરપંચ અને ગ્રામ પંચાયત ૫,૦૦,૦૦૦/-

→ બીજીવાર ગ્રામ પંચાયત સમરસ થાય તો ૨૫% વધારો તેમજ સી.સી.રોડ

→ ત્રીજીવાર સમરસ થાય તો વધારાના ૨૫% વધારો તેમજ સોલર સ્ટ્રીટ લાઈટ

- **સરદાર પટેલ આવાસ યોજના :**

→ બીપીએલ પરિવારો માટે આવાસ યોજના

→ કુલ ૫૨,૦૦૦/- રૂપિયા જેમાં ૪૫૦૦૦/- સરકાર અને ૭,૦૦૦/- લાભાર્થી આપશે.

- **તીર્થગામ યોજના :**

→ છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન ગામમાંથી કોઈ ગુનો ન નોંધાયો હોય, કોઈ જ્ઞાતિ કે કોઈ કોમ કે ધર્મસ્થાન અંગે વિવાદ ન થયો હોય, દલિતોઓ પછાતો પ્રત્યે ભેદભાવ પૂર્ણ વ્યવહાર ન થયો હોય તેવા ગામો ૨,૦૦,૦૦૦/- પ્રોત્સાહનક ઇનામ

- **પંચવટી યોજના : (૨૦૦૪ થી શરૂઆત)**

→ ગામડાની અંદર રિએક્શન સેન્ટર ઉભુ કરવા માટે ગામડાની ૨૦૦૦/- ચો.મીટર જમીનમાં વિવિધ વૃક્ષો વાવવામાં આવે જે અંતર્ગત ૫૦,૦૦૦/- લોકફાળો.

→ અત્યારે ગુજરાતમાં આંદિજત ૫૭૦૦ પંચવટીઓ કાર્યરત છે.

- **મિશન મંગલમ્ યોજના**

→ બાંગ્લાદેશના મોહમદ મુનિસનો વિચારથી પ્રભાવિત યોજના

→ ૧૫ ફ્રેબુઆરી ૨૦૧૨ થી તેની શરૂઆત થઈ છે.

→ **ઉદ્દેશ :** ગરીબ મહિલાઓ અને તેમના પરિવારોનું જીવન ધોરણ ઉંચુ લાવવા આ પ્રોજેક્ટથી ગુજરાત રાજ્યની સખી મંડળ યોજના અને કેન્દ્ર સરકારની નેશનલ રૂરલ લાઈવલી હુડ (જીવન ધોરણ) મિશન યોજનાને એકછત્ર હેઠળ મુકવામાં આવી છે. સખી મંડળો અને સ્વ સહાય જુથને બેન્કોની મદદથી ધીરાણ આપવામાં આવે છે.

- **પાવનગામ યોજના (૨૦૦૭-૦૮)**

→ છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં એકપણ ગુનો નોધાયો ન હોય તો ૧,૦૦,૦૦૦/- સુધીની સહાય.

- **હળપતી આવાસ યોજના :**

→ ઇ.સ. ૧૯૮૪ ની અંદર આ યોજના શરૂ કરવામાં આવેલી દક્ષિણ ગુજરાતના આ જાતીના લોકો કે જેઓનો બી.પી.એલ. ગુણાંક ૧૭ થી ૨૦ ધરાવતાં આવાસા વિહોણા લોકોને આવાસ આપવાની યોજના છે. જેમાં કુલ યુનિટ કોસ્ટ ૭૪૨૬૦ રૂા. છે. જેમાંથી સરકાર ૭૦૦૦૦ રૂપિયાની સહાય આપે છે.

- **શહિદ વિર કિનારીવાલા વિમા યોજના :**

→ ઇ.સ. ૨૦૦૦–૨૦૦૧ થી શરૂઆત થઈ છે. કોઈ બાળકનું આકસ્મિક મૃત્યુ થાય તો ૧ લાખ રૂપિયાની સહાય આપવામાં આવે છે.

- **અભયમ્ યોજના (ટોલ ફ્રી ૧૮૧)**

→ ૨૦૧૪ થી શરૂ થઈ

→ શરૂઆતમાં અમદાવાદ શહેર, સુરત, ગાંધીનગર જિલ્લામાં શરૂ થઈ.

→ હાલ દરેક જિલ્લામાં કાર્યરત

→ મહિલાઓને કોઇપણ પ્રકારની હિંસા કે અત્યાચાર થી બચાવવા કે માર્ગદર્શન આપવા આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી છે.

- **દત્તોપંત ઠેંગડી કારીગર વ્યાજ સહાય યોજના :**

→ ૨૦૧૪ થી શરૂઆત થઈ

→ ગુજરાત રાજ્યના કારીગર તરીકે નોંધાયેલા હાથસાળ અને હસ્તકલા કુટીર ઉદ્યોગના કારીગરો માટે.

→ જેમાં ૧,૦૦,૦૦૦ લાખ રૂપિયાની લોન પર ૭% સહાય આપવામાં આવે છે.

- **બાલ સખા યોજના :**

→ બાળ મૃત્યુદર નીચો લાવવાની યોજના છે. નવજાત બાળકોને સારવાર આપવા માટે અને તેની સંભાળ લેવા માટેની આ યોજના છે.

- **૧૦૮ યોજના :**

→ શહેરમાં કોઇપણ કોલ ૧૪ મિનિટમાં અને ગામડામાં ૨૪ મિનિટમાં એન્ટેન્ડ કરવામાં આવે છે.

- **શક્તિ દૂધ યોજના :**

→ રમત–ગમત ક્ષેત્રે ઉચ્ચ સિદ્ધિ હાંસલ કરનાર ને આ યોજના અંતર્ગત સહાય આપવામાં આવે છે.

→ જેમાં ખેલાડીને બે વર્ષની સિદ્ધિ ધ્યાનમાં લેવાશે. ખેલાડીની મર્યાદામાં ૨૫,૦૦,૦૦૦ લાખ સહાય આપવામાં આવશે.

- **વાજપેયી બેન્કેબલ યોજના :**

→ રાજ્યના શહેર અને ગ્રામિણ વિસ્તારના બેરોજગારોને રોજગારી પૂરી પાડવા માટેની આ યોજના છે. જેમાં ૮ લાખ રૂપિયા સુધીની લોન આપવામાં આવે છે અને ૬૦,૦૦૦ રૂપિયાની સહાય છે.

- **બાલભોગ યોજના :**

→ કુપોષણ ઘટાડવા માટેની યોજના છે. ૨૦૦૭ થી શરૂઆત થઈ છે. છ માસથી ત્રણ વર્ષના બાળકોને દરરોજ ૧૮૫ ગ્રામ ફોર્ટીફાઈડ બ્લેન્ડેડ ફુડ અને તે બાળકની માતાને ૫૦૦ ગ્રામનું પેકેટ આપવામાં આવે છે.

- **કુંવરબાઈનું મામેરૂ યોજના :**

→ ઇ.સ. ૧૯૯૫ થી આ યોજનાની શરૂઆત થઈ. ઓબીસી અને એસ.સી. જાતીની કન્યાઓને સહાય છે. એકજ કન્યાને મળે છે. ગ્રામ વિસ્તારની કન્યાને ૨૭,૦૦૦ અને શહેરી વિસ્તારની કન્યા ૩૬,૦૦૦.

- **વિદ્યા સાધના યોજના :**

→ ગરીબ પરીવારની કન્યાઓને ભણવા જવા માટે સાયકલ આપવાનો કાર્યક્રમ શહેરી વિસ્તારમાં ત્રણ કિ.મી. થી વધુ અને ગ્રામ વિસ્તારમાં ૨.૫ થી વધુ અંતર હોય તો સાઈકલ આપવામાં આવે છે. જેમાં ૨૦૦૦ રૂા. ની સહાય છે.

- **સરસ્વતી સાધના યોજના :**

→ સામાજીક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત કન્યાઓને સાયકલની સહાય આપવામાં આવે છે.

→ ગ્રામ વિસ્તારમાં આવકા મર્યાદા – ૨૭૦૦૦

→ શહેરી વિસ્તારમાં આવક મર્યાદા – ૩૬૦૦૦

→ નવમાં ધોરણમાં અભ્યાસ કરતી પછાત વર્ગની કન્યાઓને આપવામાં આવે છે.

- **મુખ્યમંત્રી ગૃહ યોજના (એમ.એ.જી.વાય.)**

→ ૨૦૧૩ માં શરૂ થઈ

→ ઝુપડપટ્ટીના વિસ્તારોને દૂર કરવા માટે અને શહેરને વધુ સુંદર બનાવવા માટેની આ યોજના માં એફોર્ડેબલ મકાનો પુરા પાડવામાંમ આવશે.

- **સત્યવાદી રાજા હરીશચંદ્ર મરણોત્તર સહાય યોજના:**

→ અંત્યેષ્ટી વિધી માટે ૫૦૦૦ રૂપિયાની સહાય આપવામાં આવે છે.

- **અંત્યોદય અન્ન યોજના :**

→ બીપીએલ પરીવારોને દર મહીને રૂપિયે કિલો ઘઉં અને ૩ રૂપિયે કિલો ચોખા આપવામાં આવશે.

- **દૂધ સંજીવની યોજના :**

→ કુપોષીત બાળકોને (ત્રણથી છ વર્ષના) અઠવાડીયામાં બે વખત દૂધ આપવામાં આવશે.

- **શાળા આરોગ્ય તપાસ કાર્યક્રમ :**

→ ૦ થી ૧૮ વર્ષના તમામ બાળકોને કે જેઓ શાળાએ જતા હોય કે ન જતાં તેમના માટેની આ યોજના છે.

- **વનબંધુ કલ્યાણ યોજના :**

→ ૨૦૦૮ થી શરૂઆત થઈ. અનુસુચીત જનજાતીના લોકો ના સર્વાંગી વિકાસ માટેની યોજના છે. ૧૦ મુદ્દાઓને આવરી લેવામાં આવ્યા છે.

(૧) સૌને માટે ઘર
(૨) સૌને માટે પાણી
(૩) સૌને શિક્ષણ
(૪) સૌને આરોગ્ય
(૫) બારમાસી રસ્તાઓ

- **વિદ્યાલક્ષ્મી બોન્ડ યોજના :**

→ જે ગામમાં કન્યા સાક્ષરતા દર ૩૫% થી ઓછો છે તે ગામમાં કોઈ કન્યા શાળામાં પ્રવેશ મેળવે અને પોતાનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પુરૂ કરે ત્યારે બે હજાર રૂપિયા આપવામાં આવે છે. આજ પ્રકારની યોજના માધ્યમિક શાળા માટે છે.

ગુજરાતપંચાયત અધિનિયમ –૧૯૯૩ ....અગત્યની કલમો

→ કલમ –૩

ગ્રામ પંચાયતની જોગવાઈ

→ કલમ –૪

ગ્રામ સભા

→ કલમ –૫૧ થી ૬૨ (ભાગ–૧)

ગ્રામ પંચાયત

→ કલમ –૬૩ થી ૭૬ (ભાગ–૨)

તાલુકા પંચાયત

→ કલમ –૭૭ થી ૯૦ (ભાગ–૩)

જિલ્લા પંચાયત

→ કલમ –૧૨૧

ગ્રામ પંચાયતનું ઓડિટ

→ કલમ –૧૪૩

તાલુકા પંચાયતનું ઓડિટ

→ કલમ – ૧૬૭

જિલ્લા પંચાયતનું ઓડિટ

→ કલમ –૨૨૬

પંચાયત માટે નાણાપંચ

→ કલમ – ૫૬

ગ્રામ પંચાયતમાં અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ

→ કલમ –૫૪

સરપંચ, ઉપસરપંચનું રાજીનામું

→ કલમ – ૬૮

તાલુકા પંચાયતમાં પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખનું રાજીનામું

→ **કલમ –૭૦**

તાલુકા અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ

→ **કલમ –૮૨**

જિલ્લા પંચાયતમાં પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખનું રાજીનામું

→ **કલમ –૮૪**

જિલ્લા પંચાયતમાં અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ

પંચાયતી રાજ...અગત્યના મુદ્દાઓ

→ **પંચાયતી રાજનો ઇતિહાસ (આઝાદી પહેલાંનો)**

→ **આઝાદી પછીનું પંચાયતી રાજ**

→ **પંચાયતી રાજ અંગેની અગત્યની સમિતિઓ**

→ **ગુજરાતમાં પંચાયતી રાજ**

→ **પંચાયતી રાજનું ત્રિસ્તરીય માળખું**

→ **પંચાયતી રાજના વડા અને વહીવટી વડા (તેઓના કાર્યો)**

→ **બંધારણનો ૭૩ મો અને ૭૪ મો બંધારણીય સુધારો**

→ **પંચાયતી રાજમાં ઓડિટ**

→ **પંચાયતી રાજની યોજનાઓ (કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકાર)**

→ જિલ્લા ગ્રામ વિકાસ એજન્સી

→ નગરપાલિકા અને મહાનગરપાલિકા

પંચાયતી રાજનો ઈતિહાસ

→ ભારતમાં પંચાયતી રાજના મૂળ ખુબ જ ઉંડા છે. ભગવાન મનુ દ્વારા લખાયેલ "મનુસ્મૃતીમાં" પંચાયતી રાજનો ઉલ્લેખ છે.

→ મહાભારતના અઢાર પર્વો પૈકીના એક પર્વ એવા "સભા પર્વ" ના ૮૩ માં શ્લોકમાં મજબુત ગ્રામીણ વ્યવસ્થાનો ઉલ્લેખ છે.

→ કૌટીલ્ય /ચાણક્ય / વિષ્ણુગુપ્ત ના પુસ્તક "અર્થશાસ્ત્ર" / "નીતિશાસ્ત્ર" કે જે રાજનીતી વિષય પર આધારીત છે. તેમાં પણ ગામને ગ્રામ, ગ્રામના વડાને ગ્રામીણ (સરપંચ), ગામડાઓના સમુહને જનપદ (અત્યારનો તાલુકો) અને જનપદના સમુહને ગણરાજ્ય તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવ્યા છે.

→ ગ્રીક મુસાફર મેગસ્થનીઝે પોતાના પુસ્તક "ઇન્ડિકા" માં ભારતની પંચાયતી રાજની વ્યસ્થાને "પેન્ટાર્ક" ના નામે ઓળખાવી છે.

→ ચીની મુસાફર યુ.એન.સાંગે પોતાના પુસ્તક "સીયુકી" અને ફાહિયાને પોતાના પુસ્તક "ફો–ફો–ક્યુ" માં પંચાયતી રાજની વ્યવસ્થાનો ઉલ્લેખ કરેલ છે.

→ શિવાજીની "અષ્ટપ્રધાન મંડળ" વ્યવસ્થામાં પણ પંચાયતી રાજનું વ્યવસ્થાપન હતું.

→ મોગલ સમયમાં બાબરથી લઈ શાહજાહાં સુધી પંચાયતી રાજને ફોજદારી અને દીવાની રીતે સ્વાયતત્તા આપવામાં આવી હતી પરંતુ ઔરંગઝેબના સમયથી ગામડાઓની અંદર પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થા નબળી પડી

બ્રિટિશ યુગ દરમિયાન પંચાયતી રાજ :

→ ઇ.સ. ૧૬૮૮ માં અંગ્રેજોએ ઇંગ્લેન્ડની તર્જ ઉપર મદ્રાસ ખાતે સૌપ્રથમ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની સ્થાપના કરવામાં આવી અને સીધા વેરા નાંખવામાં આવ્યા પરંતુ સ્થાનિક વિરોધ થવાના કારણે તે વ્યવસ્થા મુલત્વી રાખવામાં આવી.

→ ત્યારબાદ ઇ.સ. ૧૭૨૬ માં મુંબઈ, મદ્રાસ અને કોલકત્તામાં મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની સ્થાપના કરવામાં આવી જે આજે પણ યથાવત છે.

→ ઈ.સ. ૧૮૬૯ – ૭૦ માં "મેયો" એ ભારતના ગામડાઓમાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ સ્થાપવાની શરૂઆત કરી પરંતુ પોતાનું કાર્ય આ દિશામાં આગળ વધારી ન શક્યો.

લોર્ડ રિપન (ઇ.સ. ૧૮૮૦–૧૮૮૪)

→ લોર્ડ રિપને પ્રાથમિક શિક્ષણના સુધારા માટે "હન્ટર કમિશન" નિમ્યુ.

→ અંગ્રેજો વિરૂધ્ધ માત્ર અંગ્રેજી વર્તમાન પત્રમાં જ લખી શકાશે એવો "લિટન" દ્વારા લાવવામાં આવેલો અન્યાયી કાયદો "વર્નાક્યુલર પ્રેસ એક્ટ" રદ કર્યો.

→ યુરોપીયનનો ન્યાય ભારતમાં માત્ર યુરોપીયન જ કરી શકે તેવી જોગવાઇ દૂર કરવા માટે "ઈલ્બર્ટ બિલ" લાવવામાં આવ્યું.

→ ઇ.સ. ૧૮૮૨ માં ભારતના ગામડાઓમાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની સ્થાપના માટે તેણે ઠરાવ કર્યો જેના આધારે ઇ.સ. ૧૮૮૪ માં મુંબઇ પ્રાંતમાં " બોમ્બે લોકલ બોર્ડ એક્ટ" પસાર કરવામાં આવ્યો જેના કારણે ભારતના ગામડાઓમાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની સ્થાપના થઈ.

→ ઈ.સ. ૧૮૮૧ માં રિપન દ્વારા સૌપ્રથમ વસ્તી ગણતરી કરવામાં આવી.

→ રિપનના આ પગલાઓના કારણે તેને "સ્થાનિક સ્વરાજ્યનો પિતા" કહે છે.

→ ઇ.સ. ૧૮૮૯ માં "બોમ્બે વિલેઝ સેનીટેશન એક્ટ " લાવવામાં આવ્યો જેના આધારે ભારતના ગામડાઓની અંદર સેનેટરી સમિતિઓ બનાવવામાં આવી અને સેનીટેશન સુવિધાઓ ઉભી થઈ.

→ ઇ.સ. ૧૯૦૭ માં ઇંગ્લેન્ડના રાજા જ્યોર્જ આઠમાં એ સત્તાનું વિકેન્દ્રીકરણ કરવા "રોયલ કમિશન" ની નિમણૂંક કરી.

→ ઇ.સ. ૧૯૧૯ ના "મોન્ટેગ્યુ ચેમ્સફર્ડ સુધારા" અંતર્ગત પંચાયતી રાજમાં કયા–કયા કરવેરા ઉઘરાવી શકાય તેની એક યાદી તૈયાર કરવામાં આવી.

→ ઇ.સ. ૧૯૩૫ માં આવેલ "ભારત સરકાર અધિનિયમ" (ગર્વનમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ) અંતર્ગત ભારતીય પ્રજાને "મીની આઝાદી" તરીકે ઓળખાતી "પ્રાંતીય સ્વાયતતા" આપવામાં આવી.

આઝાદી પછીનું પંચાયતી રાજ

→ આઝાદી પછી ઇ.સ. ૧૯૪૯ માં સૌપ્રથમ સૌરાષ્ટ્ર રાજ્યમાં પંચાયતી રાજ (ગ્રામ પંચાયત)ને લગતો કાયદો લાવવામાં આવ્યો.

→ ઇ.સ. ૧૯૫૨ માં પંડિત જવાહરલાલ નેહરુએ "સામુદાયિક વિકાસ કાર્યક્રમ" આપ્યો.

→ ઇ.સ. ૧૯૫૪ માં શ્રીમન્નારાયણની અધ્યક્ષપણા હેઠળ એક સમિતિ બનાવવામાં આવી જેને પંચાયતી રાજને લગતી બાબતોનો અભ્યાસ કર્યો.

→ ઇ.સ. ૧૯૫૪ માં ભૂદાન આંદોલનના પ્રણેતા અને ગાંધીજી દ્વારા ઇ.સ. ૧૯૪૦ માં શરૂ કરાયેલ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહના પ્રથમ " વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી" એવા "વિનોબા ભાવે" પંચાયતી રાજ માટે "પંચમુખી અભિગમ" આપ્યો (નરેન્દ્ર મોદી – પંચશક્તિ)

→ ઇ.સ. ૧૯૫૮ માં મૈસુર (હાલનું કર્ણાટક), આસામ અને તમિલનાડુ રાજ્યએ પંચાયતી રાજને લગતા કાયદા ઘડ્યા.

પંચાયતી રાજ અંગેની સમિતિઓ

(૧) બળવંતરાય મહેતા સમિતિ (ઇ.સ. ૧૯૫૭)

હેતુ : ભારતમાં પંચાયતી રાજની સ્થાપના માટે ગુજરાતના બીજા નંબરના મુખ્યમંત્રી અને હેલીકોપ્ટર દુર્ઘટનામાં અવસાન પામનાર બળવંતરાય મહેતાના અધ્યક્ષપણા હેઠળ ઇ.સ. ૧૯૫૭ માં બળવંતરાય મહેતા સમિતિ બનાવવામાં આવી આ સમિતિએ પોતાનો અહેવાલ ૨૪–૧૧–૧૯૫૭ ના રોજ કેન્દ્ર સરકારને સુપ્રત કર્યો જેના આધારે ૨ ઓક્ટોબર ૧૯૫૯ ના રોજ પંડિત જવાહરલાલ નેહરુના હસ્તે રાજસ્થાનના નાગૌર જિલ્લાના બગદરી ગામમાં પંચાયતી રાજની શરૂઆત થઈ પરંતુ પંચાયતી રાજનો સમગ્ર રાજ્યમાં અમલ કરનાનું પ્રથમ રાજ્ય "આંધ્રપ્રદેશ" હતું.

ભલામણ

→ પંચાયતી રાજનું ત્રિ–સ્તરીય માળખું હોવું જોઈએ.

→ પંચાયતોને કરવેરા નાખવાની અને ઉઘરાવવાનીસત્તા હોવી જોઇએ.

→ ગ્રામ પંચાયતોને વહીવટ કરવા માટે ૧૦૦% ખર્ચ આપવો.

→ ગ્રામ પંચાયતનું વિઘટન કરતાં પહેલાં જિલ્લા પંચાયતનો અભિપ્રાય લેવો.

૨. અશોક મહેતા સમિતિ (ઇ.સ. ૧૯૭૭)

હેતુ : પંચાયતી રાજને મજબુતાઇ આપવા માટે જનતા સરકાર (મોરારજી દેસાઇ) દ્વારા આ સમિતિ ૧૨–૧૨–૧૯૭૭ ના રોજ બનાવવામાં આવી અને આ સમિતિએ પોતાનો અહેવાલ ૨૧–૮–૧૯૭૮ ના રોજ સુપ્રત કર્યો પરંતુ મોરારજી દેસાઈની સરકાર ગબડી પડતા આ સમિતિની ભલામણોનો સ્વીકાર ન થઈ શક્યો.

ભલામણો :

→ પંચાયતી રાજને મજબુતાઇ આપવી જોઇએ.

→ પંચાયતી રાજનું દ્વિ–સ્તરીય માળખું હોવું જોઇએ (ગ્રામ પંચાયત, જિલ્લા પંચાયત)

→ પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો મળવો જોઇએ.

→ ન્યાય પંચાયતનું નવનિર્માણ કરવું જોઇએ.

→ સામાજિક ઓડિટની વ્યવસ્થા હોવી જોઇએ.

૩. રસિકલાલ પરીખ સમિતિ (ઇ.સ. ૧૯૬૦) (ગુજરાત સરકાર)

હેતુ : ગુજરાતમાં પંચાયતી રાજની સ્થાપના કરવા માટે તત્કાલીન ગૃહમંત્રી રસિકલાલ પરીખના અધ્યક્ષપણા હેઠળ ઇ.સ. ૧૯૬૦ માં ૧૫ સભ્યોની એક સમિતિ બનાવવામાં આવી. જેને પોતાનો અહેવાલ ૨૧–૧૨–૧૯૬૦ ના રોજ સુપ્રત કર્યો.

આ સમિતિની ભલામણના આધારે " ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ – ૧૯૬૧" બનાવવામાં આવ્યો પરંતુ ૧૯૬૨ ના ભારત–ચીન યુદ્ધના કારણે આ કાયદાનો અમલ "૧ એપ્રિલ ૧૯૬૩" થી થયો અને ભારતમાં પંચાયતી રાજનો અમલ કરનારું ગુજરાત "આઠમું" રાજ્ય બન્યું.

→ રસિકલાલ પરિખની ભલામણથી ગુજરાતમાં પંચાયતી રાજની સ્થાપના થઈ (૧–૪–૧૯૬૩)

૪. ઝીણાભાઈ દરજી સમિતિ (ઇ.સ.૧૯૭૨) (ગુજરાત સરકાર)

આ સમિતિ ૧૨–૪–૧૯૭૨ ના રોજ બનાવવામાં આવી તેણે પોતાનો અહેવાલ ૩૦–૯–૯૭૨ ના રોજ સુપ્રત કર્યો.

ભલામણો :

→ સરપંચની સીધી ચૂંટણી

→ મહિલાઓ માટે ઓછામાં ઓછી બે બેઠકો અનામત.

→ એસ.સી. અને એસ.ટી માટે એક બેઠક અનામત.

→ ત્રણેય સ્તરો ઉપર સામાજિક ન્યાય સમિતિ ફરજિયાત.

→ ગ્રામ સભા પર વધુ ભાર મુકવું.

→ બેવડા સભ્યપદ પર નિયંત્રણ

→ ગ્રામ પંચાયત સિવાય તાલુકા પંચાયત અને જિલ્લા પંચાયતની ચૂંટણી પક્ષીય ધોરણે થવી જોઇએ.

૫. રિખવદાસ શાહ સમિતિ (ઇ.સ. ૧૯૭૮) (ગુજરાત સરકાર)

મહેસાણા જિલ્લા પંચાયતના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ રિખવદાસ શાહની અધ્યક્ષતામાં ઇ.સ.૧૯૭૮ માં આ સમિતિ બનાવવામાં આવી હતી તા. ૨૩–૫–૧૯૭૮ ના રોજ અહેવાલ /રીપોર્ટ આ સમિતિએ સુપ્રત કર્યો.

ભલામણો :

→ પંચાયતોની ચૂંટણી બિનહરીફ થવી જોઇએ. (ખાસ કરીને ગ્રામ પંચાયતની ચૂંટણી)

→ પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો મળવો જોઇએ

→ ગામડાંના દબાણો દુર કરવાની સત્તા પંચાયતોને મળવી જોઇએ.

૬. જી.વી. કે સમિતિ (કાર્ડ સમિતિ) (ઇ.સ. ૧૯૮૫)

હેતુ: ઇ.સ. ૧૯૮૫ માં આયોજન પંચના પૂર્વ સદસ્ય ડો. જી.વી.કે. રાવની અધ્યક્ષતામાં આ સમિતિ બનાવવામાં આવી જેનો મુખ્ય હેતુ ગ્રામીણ વિકાસ અને ગરીબી નિર્મુલનનો હતો.

ભલામણો :

→ પંચાયતી રાજ ચાર સ્તરીય હોવું જોઇએ.

→ જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખને હૈદરાબાદ ખાતે આવેલ ગ્રામીણ વિકાસ સંસ્થાનમાં તાલીમ મળવી જોઈએ.

→ જિલ્લા વિકાસના કાર્યો કરવા માટે જિલ્લા વિકાસ કમિશ્નરનું પદ ઉભું કરવામાં આવે (જે. આજે જિલ્લા વિકાસ અધિકારી)

૭. એલ.એમ.સિંઘવી સમિતિ (લક્ષ્મીમલ સિંઘવી) (ઇ.સ. ૧૯૮૬)

હેતુ : પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો અપાવવા માટે ૧૬ જૂન ૧૯૮૬ ના રોજ રાજીવ ગાંધી સરકાર દ્વારા આ સમિતિ બનાવવામાં આવી. જેનો મુખ્ય હેતુ પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો આપવાનો હતો.

ભલામણો :

→ નાણાં પંચના નાણાં પંચાયતને મળવા જોઇએ.

→ પંચાયતમાં પક્ષિય રાજનીતિ ન હોય

→ દરેક રાજ્યમાં રાજ્ય સ્થાનિક સ્વશાસન સંસ્થા અને કેન્દ્ર કક્ષાએ રાષ્ટ્રીય સ્થાનિક સ્વશાસન સંસ્થા બનાવવામાં આવે.

→ પંચાયતી રાજના વિવાદોને ઉકેલવા ટ્રીબ્યુનલ બનાવવામાં આવે.

૮. પી.કે. યુગન સમિતિ (ઇ.સ.૧૮૮૮)

એલ.એમ.સિંઘવી સમિતિની પેટા સમિતિ હતી.

ભલામણો :

→ પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓનો કાર્યકાળ પાંચ વર્ષ કરવામાં આવે.

→ જિલ્લા કલેક્ટરને જિલ્લા પંચાયતના અધિકારી બનાવવામાં આવે.

→ જિલ્લા પંચાયત વિકાસના કાર્યો માટે મહત્વની ભૂમિકા ભજવવા પર ભાર મૂકવામાં આવે.

૭૩ મો બંધારણીય સુધારો

→ એલ.એમ.સિંઘવી સમિતિની ભલામણોના આધારે રાજીવ ગાંધી સરકારે ૧૫–૫–૧૯૮૯ ના રોજ લોકસભાની અંદર બંધારણનો ૬૪ મો સુધારો રજુ કર્યો જે લોકસભાએ બહુમતિથી પસાર કર્યો.

→ ૧૫–૧૦–૧૯૮૯ ના રોજ રાજ્ય સભામાં ૬૪ મો સુધારો (ખરડો) પસાર થઈ શક્યો નહિ જેના કારણે પંચાયતી રાજને બંધારણીય દરજ્જો ન મળ્યો અને રાજીવ ગાંધી સરકારનું પતન થયું.

→ ત્યારબાદ નરસિંહરાવ સરકારે ૨૨–૧૨–૧૯૯૨ ના રોજ લોકસભામાં બંધારણનો ૭૩ મો સુધારો પસાર કરાયો અને બીજા દિવસે ૨૩–૧૨–૧૯૯૨ ના રોજ રાજ્યસભાએ બંધારણના ૭૩ માં સુધારાને મંજુરી આપી. જેના કારણે પંચાયતી રાજને બંધારણમાં સ્થાન મળ્યું.

→ ઇ.સ. ૨૨–૧૨–૧૯૯૨ ના રોજ લોકસભાએ અને ૨૩–૧૨–૧૯૯૨ ના રોજ રાજ્ય સભાએ બંધારણનો ૭૩ મો સુધારો પસાર કર્યો. જેના કારણે પંચાયતી રાજને બંધારણમાં સ્થાન મળ્યુ.

→ બંધારણની અંદર પંચાયતી રાજના અનુ. ૨૪૩ અંતર્ગત (એ) થી ૨૪૩(ઓ) જેટલી નવી અનુચ્છેદો ઉમેરવામાં આવી.

→ બંધારણમાં નવમો ભાગ ઉમેરવામાં આવ્યો.

→ પંચાયતો માટે અગીયારમી અનુસૂચિ ઉમેરવામાં આવી અને પંચાયતોને ૨૯ જેટલા વિષયો ઉપર કાયદા બનાવવાની સત્તા આપવામાં આવી (ગુજરાતને ૧૪ વિષયોની સત્તા આપી છે)

→ પંચાયતી રાજએ રાજ્યયાદીનો વિષય હોવાથી રાજ્ય સરકારે ૭૩ માં સુધારાના આધારે નવા કાયદા બનાવ્યા.

→ ગુજરાતને આ ૭૩ માં બંધારણીય સુધારાના આધારે પોતાના જૂના કાયદા ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૬૧ માં સુધારો કરીને ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૯૩ બનાવવામાં આવ્યો. જેનો અમલ ૧૫–૪–૧૯૯૩ થી થયો. પંચાયતી રાજનો અમલ કરનારૂ ગુજરાત ૮ મું રાજ્ય હતું.

→ કેન્દ્ર સરકારે બંધારણના ૭૩ માં સુધારાનો અમલ ૨૪ એપ્રિલ ૧૯૯૩ કરવામાં આવ્યો જેના કારણે ૨૪ એપ્રિલને “પંચાયતની રાજ દિવસ” તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

૭૩માં બંધારણીય સુધારા અગત્યની જોગવાઈઓ :

→ ૨૪૩: વ્યાખ્યાઓ

→ ૨૪૩(એ) (ક) : ગ્રામ સભા

→ ૨૪૩ (બી) (ખ) : ત્રીસ્તરીય પંચાયતી રાજ, જે રાજ્યની વસ્તી ૨૦ લાખથી ઓછી હશે. ત્યાં તાલુકા પંચાયતોની રચના થઈ શકશે નહિ.

→ ૨૪૩ (સી) (ગ) : પંચાયતોનું માળખું (સંરચના)

→ ૨૪૩ (ડી) (ઘ) : એસ.સી., એસ.ટી. અને મહિલા માટે અનામત.

→ ૨૪૩ (ઇ) (ચ) : પંચાયતની મુદત પાંચ વર્ષથી વધુ નહિં.

→ ૨૪૩ (એફ) (છ) : સભ્યો માટે ગેરલાયકાતો

→ ૨૪૩ (જી) (જ) : પંચાયતોની સત્તાઓ, અધિકારો અને જવાબદારીઓ

→ ૨૪૩ (એચ) (ઝ) : પંચાયતોને કરવેરા નાખવાની સત્તા અને ફંડ ઉભા કરવાની સત્તા

→ ૨૪૩(આઇ) (ટ) : રાજ્યપાલ દ્વારા પંચાયતોને નાણા પુરા પાડવા માટે ભલામણ કરવામાં આવશે (નાણાંપંચ)

→ ૨૪૩ (જે) (ઠ) : પંચાયતોના હિસાબના ઓડિટ માટે રાજ્યની વિધાનસભા ઓડિટ કરશે.

→ ૨૪૩ (કે) (ડ) : પંચાયતોની ચૂંટણી રાજ્ય ચૂંટણી પંચ કરશે.

→ ૨૪૩ (એલ) (ઢ) : કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને પણ આ સુધારા લાગુ પડશે.

→ ૨૪૩ (એમ) (ણ) : (૧) નાગાલેન્ડ, મિઝોરમ, મેઘાલયમાં આ વ્યવસ્થા લાગુ પડશે. (૨) મણિપુર રાજ્યના પર્વતિય વિસ્તારમાં આ વ્યવસ્થા નહિ લાગુ પડે (૩) પશ્ચિમ બંગાળના દાર્જિલિંગમાં આ વ્યવસ્થા લાગુ નહિ પડે.

→ ૨૪૩ (એન) (ત) : પ્રવર્તમાન કાયદાઓ ચાલુ રાખવા બાબત.

→ ૨૪૩ (ઓ) (થ) : પંચાયતોની ચૂંટણીમાં ન્યાયાલય દરમિયાનગીરી કરશે નહિં.

૭૩ માં સુધારાની બીજી અગત્યની જોગવાઈઓ

→ ત્રણેય સ્તરમાં સામાજીક ન્યાય સમિતિની રચના.

→ મહિલાઓ માટે ૧/૩ અનામત (ગુજરાત ૧/૨%) છે.

→ તાલુકા પંચાયત અને જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખની પસંદગી સભ્યો દ્વારા થશે.

→ જે પંચાયતો વિસર્જીત થશે. તેની ચૂંટણી છ મહિનામાં કરવી જરૂરી બનશે.

→ પંચાયતોને આર્થિક સહાય માટે દર પાંચ વર્ષે નાણાં નાણાંપંચ દ્વારા આપવામાં આવશે.

→ મતાધિકાર ૧૮ વર્ષે મળશે. પરંતુ ઉમેદવારી ૨૧ વર્ષે ઉમેદવારી નોંધાવી શકાય.

→ ઓબીસી માટે ૧૦% અનામત બેઠકો.

પંચાયતી રાજનું ત્રિ–સ્તરીય માળખુ

વિભિન્ન રાજ્યોમાં પંચાયતના સ્તર :

ત્રિસ્તરીય પંચાયતી રાજ

(૧)	ગુજરાત	(૨)	રાજસ્થાન	(૩)	ઓરિસ્સા
(૪)	આસામ	(૫)	બિહાર	(૬)	પંજાબ
(૭)	હરિયાણા	(૮)	કર્ણાટક	(૯)	તમિલાનાડુ
(૧૦)	મધ્યપ્રદેશ	(૧૧)	મહારાષ્ટ્ર	(૧૨)	ઉત્તરપ્રદેશ

ચાર – સ્તરીય પંચાયતની રાજ

(૧) પશ્ચિમ બંગાળ

દ્વિ– સ્તરીય પંચાયતી રાજ

(૧)	જમ્મુ કશ્મીર	(૫)	દિવ–દમણ
(૨)	ગોવા	(૬)	દાદરાનગર હવેલી
(૩)	સિક્કિમ	(૭)	પાંડુચેરી
(૪)	મણિપુર	(૮)	લક્ષદ્વીપ

→ બિહારમાં સરપંચ મુખીયા તરીકે ઓળખાય છે.

→ સિક્કિમમાં કેટલીક ગ્રામ પંચાયતો ઝુમસા તરીકે ઓળખાય છે.

→ અરૂણાચલ પ્રદેશમાં સરપંચ ચેરપર્સન તરીકે ઓળખાય છે.

→ કેરલની અંદર પંચાયતના કર્મચારીઓની પસંદગી રાજ્ય જાહેર સેવા આયોગ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

→ ગુજરાત, રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ, હરિયાણા, છત્તીસગઢ, મહારાષ્ટ્ર અને હિમાચલ પ્રદેશમાં બેથી વધુ બાળકો ધરાવતા વ્યક્તિઓ ઉમેદવારી નોંધાવી શકતા નથી.

→ ગોવા, કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, ત્રિપુરા, સિક્કિમ, કેરલ, પશ્ચિમ બંગાલ, સરપંચની સીધી ચૂંટણી થતી નથી, પરંતુ, ચૂંટાયેલા સભ્યો તેની ચૂંટણી કરે છે.

પંચાયતી રાજનુ માળખુ

અ.નં.	વિગત	ગ્રામ પંચાયત	તાલુકા પંચાયત	જિલ્લા પંચાયત
૧	બેઠક	૮ થી ૧૬ (જુની સંખ્યા ૭ થી ૧૫)	૧૬ થી ૩૨ (જુની સંખ્યા ૧૫ થી ૩૧)	૩૨ થી ૫૨ (જુની સંખ્યા ૩૧ થી ૫૧)
૨	વસ્તી	૩,૦૦૦ થી ૨૫,૦૦૦ (જુની સંખ્યા ૩,૦૦૦ થી ૧૫,૦૦૦)	૧ લાખ	૪ લાખ
૩	બેઠકમાં વધારો	દર ૩,૦૦૦ની વસ્તીએ ૨ બેઠકનો વધારો	૨૫,૦૦૦ની વસ્તીએ ૨ બેઠકનો વધારો	૧ લાખની વસ્તીએ ૨ બેઠકનો વધારો
૪	અનામત મહિલા	૫૦%	૫૦%	૫૦%
૫	અનામત OBC	૧૦%	૧૦%	૧૦%
૬	અનામત SC/ST	વસ્તી આધારે	વસ્તી આધારે	વસ્તી આધારે
૭	અનામત બેઠક કોણ નક્કી કરે ?	કલેક્ટર	વિકાસ કમિશનર	વિકાસ કમિશનર
૮	બેઠકોની ફાળવણી કોણ નક્કી કરે ?	કલેક્ટર	વિકાસ કમિશનર	વિકાસ કમિશનર
૯	વડા (ચૂંટાયેલ)	સરપંચ	તાલુકા પ્રમુખ	જિલ્લા પ્રમુખ
૧૦	વહીવટી વડા (સરકારી)	તલાટી-કમ-મંત્રી	તાલુકા વિકાસ અધિકારી	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી
૧૧	મુદ્દત (સામાન્ય સંજોગોમાં)	૫ વર્ષ	૫ વર્ષ	૫ વર્ષ
૧૨	ચૂંટણી કોણ કરશે ?	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ
૧૩	ચૂંટણીની તારીખ કોણ નક્કી કરશે ?	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ	રાજ્ય ચૂંટણી પંચ
૧૪	ચૂંટણી કઇ તારીખે	પંચાયતની મુદ્દત જે	પંચાયતની મુદ્દત જે તારીખે	પંચાયતની મુદ્દત જે તારીખે

	કરવી?	તારીખે પૂર્ણ થાય છે તે તારીખના બે મહિના પહેલા અને મુદ્દત પુરી થયાના ૧૫ દીવસ પછી ચૂંટણી કરી શકાશે નહી.	પૂર્ણ થાય છે તે તારીખના બે મહિના પહેલા અને મુદ્દત પુરી થયાના ૧૫ દીવસ પછી ચૂંટણી કરી શકાશે નહી.	પૂર્ણ થાય છે તે તારીખના બે મહિના પહેલા અને મુદ્દત પુરી થયાના ૧૫ દીવસ પછી ચૂંટણી કરી શકાશે નહી.
૧૫	પંચાયતની મુદ્દત ક્યારથી ગણાય ?	પ્રથમ બેઠકની તારીખથી	પ્રથમ બેઠકની તારીખથી	પ્રથમ બેઠકની તારીખથી
૧૬	પ્રથમ બેઠકની તારીખ કોણ નક્કી કરે ?	તાલુકા વિકાસ અધિકારી	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	વિકાસ કમિશનર
૧૭	પ્રથમ બેઠક કેટલા સમયમાં બોલાવવી ?	ચાર અઠવાડીયામાં	ચાર અઠવાડીયામાં	ચાર અઠવાડીયામાં
૧૮	પ્રથમ બેઠકમાં કામગીરી	ઉપસરપંચની પસંદગી	તાલુકા પ્રમુખ / ઉપપ્રમુખની પસંદગી	જિલ્લા પ્રમુખ / ઉપપ્રમુખની પસંદગી
અ.નં.	**વિગત**	**ગ્રામ પંચાયત**	**તાલુકા પંચાયત**	**જિલ્લા પંચાયત**
૧૯	પ્રથમ બેઠકમાં પ્રમુખ કોણ નક્કી કરે ?	તાલુકા વિકાસ અધિકારી	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	વિકાસ કમિશનર
૨૦	સરખા મત પડે તો (ઉપસરપંચ / પ્રમુખ / ઉપપ્રમુખની પસંદગીમાં)	ચિઠ્ઠી ઉપાડીને (૧૦ વર્ષથી નાના બાળક પાસેથી)	ચિઠ્ઠી ઉપાડીને (૧૦ વર્ષથી નાના બાળક પાસેથી)	ચિઠ્ઠી ઉપાડીને (૧૦ વર્ષથી નાના બાળક પાસેથી)
૨૧	રાજીનામુ (ઉપરી)	૧.સભ્ય / ઉપસરપંચ --> સરપંચ ૨.સરપંચ --> તાલુકા વિકાસ અધિકારી	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> પ્રમુખ ૨.પ્રમુખ --> જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> પ્રમુખ ૨.પ્રમુખ --> વિકાસ કમિશનર
૨૨	રાજીનામાની તકરાર (ઉપરીનો ઉપરી)	૧.સભ્ય / ઉપસરપંચ --> તાલુકા વિકાસ અધિકારી ૨.સરપંચ --> નાયબ જિલ્લા વિકાસ અધિકારી	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> જિલ્લા વિકાસ અધિકારી ૨.પ્રમુખ --> વિકાસ કમિશનર	૧.સભ્ય / ઉપપ્રમુખ --> વિકાસ કમિશનર ૨.પ્રમુખ --> પંચાયત સચિવ
૨૩	અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ			
	(૧) દરખાસ્ત લાવવા માટેની જોગવાઇ	૫૦% સભ્યોનો ટેકો	૫૦% સભ્યોનો ટેકો	૫૦% સભ્યોનો ટેકો
	(૨) દરખાસ્ત પસાર કરવા માટેની જોગવાઇ	૨/૩ (૬૬%) બહુમતીથી પસાર	૨/૩ (૬૬%) બહુમતીથી પસાર	૨/૩ (૬૬%) બહુમતીથી પસાર
	(૩) અવિશ્વાસની	દરખાસ્ત કોઇની પણ	દરખાસ્ત કોઇની પણ	દરખાસ્ત કોઇની પણ

	દરખાસ્ત માટે કોણ બેઠક બોલાવે ?	વિરુદ્ધ હોય (સરપંચ , ઉપસરપંચ) તો અવિશ્વાસ દરખાસ્ત માટેની બેઠક બોલાવાની જવાબદારી સરપંચની રહેશે. સરપંચે આ બેઠક ૧૫ દીવસમાં બોલાવાની રહેશે. જો સરપંચ આ બેઠક ન બોલાવે તો તલાટી-કમ-મંત્રીએ તાલુકા વિકાસ અધિકારીને રીપોર્ટ કરવો. તાલુકા વિકાસ અધિકારી રીપોર્ટ મળ્યાની૧૫ દીવસની અંદર આ બેઠક બોલાવશે.	વિરુદ્ધ હોય (પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ) તો અવિશ્વાસ દરખાસ્ત માટેની બેઠક બોલાવાની જવાબદારી તાલુકા પ્રમુખની રહેશે. તાલુકા પ્રમુખ આ બેઠક ૧૫ દીવસમાં બોલાવાની રહેશે. જો તાલુકા પ્રમુખ આ બેઠક ન બોલાવે તો તાલુકા વિકાસ અધિકારીએ જિલ્લા વિકાસ અધિકારીને રીપોર્ટ કરવો. જિલ્લા વિકાસ અધિકારી રીપોર્ટ મળ્યાની૧૫ દીવસની અંદર આ બેઠક બોલાવશે.	વિરુદ્ધ હોય (પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ) તો અવિશ્વાસ દરખાસ્ત માટેની બેઠક બોલાવાની જવાબદારી જિલ્લા પ્રમુખની રહેશે. જિલ્લા પ્રમુખ આ બેઠક ૧૫ દીવસમાં બોલાવાની રહેશે. જો જિલ્લા પ્રમુખ આ બેઠક ન બોલાવે તો જિલ્લા વિકાસ અધિકારી એ વિકાસ કમિશનર ને રીપોર્ટ કરવો. વિકાસ કમિશનર રીપોર્ટ મળ્યાની૧૫ દીવસની અંદર આ બેઠક બોલાવશે.
૨૪	કૉરમ (ગણપૂર્તિ)	૧/૩ સભ્ય	૧/૩ સભ્ય	૧/૩ સભ્ય
૨૫	ઉમેદવારી ઉંમર	૨૧ વર્ષ	૨૧ વર્ષ	૨૧ વર્ષ
અ.નં.	**વિગત**	**ગ્રામ પંચાયત**	**તાલુકા પંચાયત**	**જિલ્લા પંચાયત**
૨૬	ઉમેદવાર તરીકેની યોગ્યતા	૧. અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઇએ. ૨. નાદાર ન હોવો જોઇએ. ૩. ૦૪/૦૮/૦૫ પછી બે બાળકોથી વધુ ન હોવા જોઇએ. ૪.શૌચાલય જરૂરી ૫.લોકપ્રતિનિધિત્વ ધારા અનુસાર ૨ થી વધુ વર્ષની સજા થઇ હશે તો તે ચૂંટણી લડી શકશે નહિ. ૬.સરકારી / પંચાયતનો કર્મચારી ન હોવો જોઇએ.	૧. અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઇએ. ૨. નાદાર ન હોવો જોઇએ. ૩. ૦૪/૦૮/૦૫ પછી બે બાળકોથી વધુ ન હોવા જોઇએ. ૪.શૌચાલય જરૂરી ૫.લોકપ્રતિનિધિત્વ ધારા અનુસાર ૨ થી વધુ વર્ષની સજા થઇ હશે તો તે ચૂંટણી લડી શકશે નહિ. ૬.સરકારી / પંચાયતનો કર્મચારી ન હોવો જોઇએ.	૧. અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઇએ. ૨. નાદાર ન હોવો જોઇએ. ૩. ૦૪/૦૮/૦૫ પછી બે બાળકોથી વધુ ન હોવા જોઇએ. ૪.શૌચાલય જરૂરી ૫.લોકપ્રતિનિધિત્વ ધારા અનુસાર ૨ થી વધુ વર્ષની સજા થઇ હશે તો તે ચૂંટણી લડી શકશે નહિ. ૬.સરકારી / પંચાયતનો કર્મચારી ન હોવો જોઇએ.
૨૭	પંચાયતની બેઠક	દર મહિને ૧ વાર	દર ત્રણ મહિને ૧ વાર	દર ત્રણ મહિને ૧ વાર
૨૮	સામાજિક ન્યાય સમિતિ	ફરજીયાત	ફરજીયાત	ફરજીયાત
	સભ્યો	૫ સભ્યો	૫ સભ્યો	૫ સભ્યો
	સામાજિક ન્યાય સમિતિની કમિટીનુ ગઠન	આ સમિતિના ૫ સભ્યો પૈકી ૧ સભ્ય	આ સમિતિના ૫ સભ્યો પૈકી ૧ સભ્ય	આ સમિતિના ૫ સભ્યો પૈકી ૧ સભ્ય

		વાલ્મિકી/સફાઇ કામદાર પૈકી રહેશે. જો પંચયની બોડીમાંથી આ સમુદાયના સભ્ય ન હોઈ તો પંચયતના સભ્ય બનવા જેટલી લાયકાત ધરાવતાં વક્તિને કૉ.ઓપ્ટકરવામાં આવશે. ૧ સભ્ય SC/ST મહિલા રહેશે. (જો ન હોય તો કૉ.ઓપ્ટ કરવામાં આવશે) અને બાકીના ત્રણ સભ્યો SC/ST સમુદાયમાંથી લેવામાં આવશે.	વાલ્મિકી/સફાઇ કામદાર પૈકી રહેશે. જો પંચયની બોડીમાંથી આ સમુદાયના સભ્ય ન હોઈ તો પંચયતના સભ્ય બનવા જેટલી લાયકાત ધરાવતાં વક્તિને કૉ.ઓપ્ટકરવામાં આવશે. ૧ સભ્ય SC/ST મહિલા રહેશે. (જો ન હોય તો કૉ.ઓપ્ટ કરવામાં આવશે) અને બાકીના ત્રણ સભ્યો SC/ST સમુદાયમાંથી લેવામાં આવશે.	વાલ્મિકી/સફાઇ કામદાર પૈકી રહેશે. જો પંચયની બોડીમાંથી આ સમુદાયના સભ્ય ન હોઈ તો પંચયતના સભ્ય બનવા જેટલી લાયકાત ધરાવતાં વક્તિને કૉ.ઓપ્ટકરવામાં આવશે. ૧ સભ્ય SC/ST મહિલા રહેશે. (જો ન હોય તો કૉ.ઓપ્ટ કરવામાં આવશે) અને બાકીના ત્રણ સભ્યો SC/ST સમુદાયમાંથી લેવામાં આવશે.
૨૯	અપીલ	ગ્રામ પંચાયતની સામાજીક ન્યાય સમિતીના નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિ ૬૦ દીવસમાં તાલુકા પંચાયત ની સામાજિક ન્યાય સમિતીને અપિલ કરી શકશે.	તાલુકા પંચાયત ની સામાજીક ન્યાય સમિતીના નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિ ૬૦ દીવસમાં જિલ્લ પંચાયતની સામાજિક ન્યાય સમિતીને અપિલ કરી શકશે.	જિલ્લા પંચાયતની સામાજીક ન્યાય સમિતીના નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિ જિલ્લા પંચાયત અપિલ સમિતી અપિલ કરી શકતો નથી. પરંતુ તે વ્યક્તિ ૬૦ દીવસમાં રાજ્ય સરકારને અપિલ કરી શકે છે.

ગ્રામ પંચાયત :

(૧) ૨૫ હજારની વસ્તી સુધી ગ્રામ પંચાયત રહેશે. ગ્રામ પંચાયતની સભ્ય સંખ્યા ૮ થી ૧૬ રહેશે.

(૨) ગ્રામ પંચાયત ઓછામાં ઓછી ૩ હજારની વસ્તી હશે જ્યાં સભ્ય સંખ્યા ૮ ની રહેશે

(૩) દર હજારે બે (૨) સભ્યો ઉમેરવામાં આવશે. કેટલા સભ્યો ઉમેરવામાં આવશે તે સંખ્યા જિલ્લા કલેક્ટર કરશે.

પંચાયતોની મુદત અને ચૂંટણી :

→ પંચાયતની મુદત પાંચ વર્ષની રહેશે.

→ પંચાયતની પાંચ વર્ષની મુદત પૂરી થયા પછી નવી પંચાયતની ચૂંટણી માટેની તારીખ જે તે પંચાયતની મુદત પુરી થાય તે પહેલાના બે મહિના કરતા વધુ નહિ અને પંદર દિવસ કરતાં મોડી ન હોવી જોઈએ.

→ જો પંચાયતનું વિસર્જન કરવામાં આવે તો વિસર્જિત થયેલી પંચાયતની ચૂંટણી છ મહિનાની અંદર કરી દેવી જરૂરી છે.

→ વિસર્જિત પંચાયતની મુદત બાકી રહેલા સમય પુરતી જ રહેશે.

→ પંચાયતની મુદત પંચાયતની પ્રથમ બેઠક મળે ત્યાર થી જ ગણાશે.

→ ગ્રામ પંચાયતની પ્રથમ બેઠકની તારીખ નક્કી કરવાની સત્તા (તાલુકા વિકાસ અધિકાર) ટીડીઓને છે.

પંચાયતમાં અનામત બેઠકો:

→ સ્ત્રીઓ માટે ૫૦% બેઠકો અનામત

→ ઓબીસી માટે ૧૦% બેઠકો અનામત

→ એસ.સી. અને એસ.ટી. માટે વસ્તીના આધારે અનામત.

→ ગ્રામ પંચાયતની અનામત બેઠકોની ફાળવવણી કલેક્ટર કરે છે. તાલુકા અને જિલ્લા પંચાયતની બેઠકોની ફાળવણી વિકાસ કમિશ્નર કરે છે.

ઉમેદવાર તરીકે ની યોગ્યતા

(૧) ૨૧ વર્ષની ઉમંર

(૨) ૪–૮–૨૦૦૫ પછી ૨ થી વધુ બાળકો ન હોવા જોઈએ.

(3) અસ્થિર મગજનો ન હોવો જોઈએ.

(૪) કોર્ટ દ્વારા નાદાર વ્યક્તિ (દેવું થઈ ગયું તેવો વ્યક્તિ) ઉમેદવારી ન નોંધાવી શકે. જાહેર કરવામાં આવેલ વ્યક્તિ.

(૫) સરકારી અને પંચાયત ખાતાનો કર્મચારી ઉમેદવારી નોંધાવી શકતો નથી.

(૬) જે વ્યક્તિનું પંચાયતમાં લેણુ બાકી હોય તેને નોટીસ આપ્યા પછી ત્રણ મહીનામાં ન ભરે તો તે પણ ઉમેદવારી ન કરી શકે.

(૭) લોક પ્રતિનિધિત્વ ધારા પ્રમાણે બે કે તેથી વધુ વર્ષની સજા થઈ હોય તે વ્યક્તિ ઉમેદવારી ન કરી શકશે.

(૮) ઘરમાં શૌચાલય ન હોય તો ઉમેદવારી નોંધાવી શકશે નહી

Breaking News:- તાજેતરમાં હરિયાણા સરકાર અને રાજસ્થાન સરકારે પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓમાં ઉમેદવારી નોંધાવવા શૈક્ષણિક લાયકાત નક્કી કરી છે.

ચૂંટણી પ્રક્રિયા :

→ મતદાર યાદી પંચાયતની મુદત પુરી થવાના બે મહિના પહેલા પુરી કરવાની હોય છે.

→ ચૂંટણી પ્રક્રિયાનું પ્રથમ પગથીયું એ છે કે મતદાર યાદી પ્રસિધ્ધ કરવી અને અધિકૃત અધિકારી દ્વારા તેને પોતાની કસ્ટડીમાં લેવી.

ચૂંટણી પ્રક્રિયા સ્ટેપ :

(૧) મતદાર યાદીની પ્રસિદ્ધિ
(૨) ચૂંટણી અધિકારીની નિમણૂંક
(૩) ચૂંટણી જાહેરનામું
(૪) ઉમેદવારી પત્રક ભરવા
(૫) ઉમેદવારી પત્રક ચકાસવા
(૬) ઉમેદવારી પત્રક પાછા ખેંચવા
(૭) ચૂંટણી યોજવી
(૮) મતગણતરી કરવી
(૯) પરિણામ જાહેર કરવું
(૧૦) ચૂંટાયેલા ઉમેદવારોની યાદી પ્રસિદ્ધિ કરવી.

સરપંચની ચૂંટણી :

→ પ્રત્યક્ષ ચૂંટણી કે (સીદા મતદારો દ્વારા)

ઉપસરપંચની ચૂંટણી

→ ઉપસરપંચની ચૂંટણી સરપંચ અને અન્ય ચૂંટાયેલા સદસ્યો દ્વારા થાય છે.

→ વિજેતા ઉમેદવારોની યાદી જાહેર થયા પછી ચાર અઠવાડીયાની અંદર પ્રથમ બેઠક બોલાવવાની રહે છે.

→ પંચાયતની પ્રથમ બેઠકની તારીખ તાલુકા વિકાસ અધિકારી નક્કી કરે છે. (ટીડીઓ)

→ પ્રથમ બેઠકમાં માત્રને માત્ર ઉપસરપંચની પસંદગી થશે. તે સિવાય કોઈ અન્ય કાર્ય થશે નહિ. ઉપસરપંચની ચૂંટણીમાં બે ઉમેદવારોને સરખા મત પડે તો ચિઠ્ઠી ઉપાડીને એ નિર્ણય કરવામાં આવશે.

મુદત પાંચ વર્ષ (બધાની)

રાજીનામું :

(૧) પંચાયતનો સદસ્ય સરપંચને રાજીનામું આપીને છુટો થઈ શકશે.

(૨) સદસ્ય પંચાયતને જેવું રાજીનામું આપે છે. તો માની લેવામાં આવે છે કે રાજીનામું મંજુર થઈ ગયું છે. એટલે કે રાજીનામું પાછું ખેંચવાનો પ્રશ્ન ઉભો રહેતો નથી.

(૩) ઉપસરપંચ પોતાનું રાજીનામું સરપંચ (ગ્રામ પંચાયત) ને આપે છે. અને સરપંચ પોતાનું રાજીનામું તાલુકા પંચાયતને આપે છે. જ્યાં સુધી રાજીનામું મંજુર ન થાય ત્યાં સુધી લેખીત વિનંતી થી રાજીનામું પાછું ખેંચી શકાય છે.

રાજીનામાની તકરાર :

→ ઉપસરપંચના રાજીનામાની તકરાર તાલુકા વિકાસ અધિકારી સાભળશે. અને સરપંચના રાજીનામાની તકરાર નાયબ જિલ્લા વિકાસ અધિકારી (જિલ્લા પંચાયત) સાંભળશે.

અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ :-

→ અવિશ્વાસની દરખાસ્ત પંચાયતના કુલ સભ્યોના ૫૦% સભ્યોના ટેકાથી નિયત ફોર્મ ભરીને લાવી શકશે અને જો એ દરખાસ્ત સરપંચ કે ઉપસરપંચની વિરુદ્ધ ૧/૨ (૬૬) સભ્યોથી પસાર થઈ જાય તો સરપંચ કે ઉપસરપંચે પોતાના હોદ્દા પરથી રાજીનામું આપવુ પડે છે.

→ અવિશ્વાસની દરખાસ્તની નોટીસ પંચાયતને જે તારીખથી મળી હોય તેના પંદર દિવસની અંદર આ માટેની બેઠક બોલાવવી પડે. જો સરપંચ બેઠક ન બોલાવે તો તલાટી કમ મંત્રી તેનો રિપોર્ટ તાલુકા વિકાસ અધિકારી ને કરશે. તાલુકા વિકાસ અધિકારી રિપોર્ટ મળ્યાની તારીખથી ૧૫ દિવસમાં આ બેઠક બોલાવશે.

→ સરપંચ કે ઉપસરપંચ જેના વિરૂદ્ધ પ્રસ્તાવ હોય તે આવી બેઠકમાં હાજર રહી શકશે. મત પણ આપી શકશે. પરંતુ અધ્યક્ષ સ્થાન લઈ શકશે નહીં.

પંચાયતની બેઠક :

→ પંચાયતની બેઠક દર મહિને ૧ બોલાવવામાં આવે છે. અને ઓછામાં ઓછા ૧/3 સભ્યોની સંમતિ હોય તો ખાસ બેઠક પણ બોલાવી શકાય છે. બેઠકનું સ્થળ અને સમય સરપંચ નક્કી કરે છે.

→ સભ્યોને બેઠકની જાણ તલાટી–કમ–મંત્રી પાંચ દિવસ પહેલા કરે છે. અને ખાસ બેઠક હોય તો ત્રણ દિવસ પહેલા કરે છે.

→ બેઠકમાં સરપંચ કે ઉપસરપંચ ગેરહાજર રહે તો ૩૦ મિનિટ રાહ જોયા પછી હાજર રહેલા સભ્યોમાંથી કોઈ એકને પ્રમુખ તરીકે ચૂંટી કાઢવામાંમ આવે છે.

કોરમ: (ગણપૂર્તિ)

→ કોરમ માટે ૧/ ૩ સભ્યો ની હાજરી જરૂરી છે. તલાટી કમ મંત્રી પંચાયતના સેક્રેટરી તરીકે કામ કરશે. પંચાયતની મીટીંગમાં કોઇપણ પ્રશ્ન પુછવા માટે સાત દિવસ અગાઉ જાણ કરવી પડશે.

ગ્રામ સભા :

→ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૩ (ક) ગ્રામ સભાની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે. ગ્રામ સભા એટલે ગ્રામ્ય સ્તરે પંચાયત વિસ્તારમાં સમાવિષ્ટ ગામને લગતી મતદાર યાદીમાં નોંધાયેલ વ્યક્તિઓનું જુથ ટૂંકમાં જે વ્યક્તિનું નામ મતદાર યાદીમાં છે. તે પ્રત્યેક વ્યક્તિ ગ્રામ સભાનો સભ્ય ગણાશે.

→ "ગ્રામ સભા એ પંચાયતી રાજની ગંગોત્રી છે. " – ઉચ્છગરાય ઢેબર

→ ગ્રામ પંચાયત અને ગ્રામ સભા વચ્ચે મંત્રીમંડળ અને ધારા સભા જેવો સંબંધ હોવો જોઇએ.
– જય પ્રકાશ નારાયણ

→ ગ્રામ સભા ઓછામાં ઓછી દર ત્રણ મહિને એક એટલે કે વર્ષમાં ઓછામાં ઓછી ચાર વખત મળવી જોઇએ.

→ તાલુકા કે જિલ્લા પંચાયતના પ્રતિનિધિ ગ્રામ સભાની કાર્યવાહીમાં ભાગ લઈ શકશે. પરંતુ મત આપી શકશે નહીં.

→ ગ્રામ સભાની સુચના સાત દિવસ પહેલા આપવી પડે અને જો ખાસ ગ્રામ સભા હોય તો ત્રણ દિવસ અગાઉ સૂચના આપવી પડે. ગ્રામ સભાનું સૌથી અગત્યનું કાર્ય બી.પી.એલ. ની (ગરીબી રેખા નીચે જીવતા લોકોની) યાદી તૈયાર કરવી.

→ ૨૦૦૧ ના વર્ષથી ૧ મે, ૧૫ ઓગષ્ટ, ૨ ઓક્ટોબર ૨૬ જાન્યુઆરી એમ ચાર વખત ગ્રામ સભા બોલાવવાની રહેશે.

કોરમ :

→ ગ્રામ સભાના કોરમ માટે ૧/૧૦ સભ્યો અથવા ૫૦ સભ્યો બે માંથી જે ઓછું હોય તે ગણાશે.

સરપંચની ફરજો અને સત્તાઓ :

→ પંચાયતનું બજેટ નવેમ્બર સુધીમાં તૈયાર કરાવવું, ૧૫ ડિસેમ્બર સુધી તાલુકા પંચાયતને મોકલવવાનું અને ૩૧ માર્ચ સુધી પંચાયતની બેઠકમાં મંજુર કરાવવું.

→ જિલ્લા વિકાસ નિધિનો ફાળો નિયમિત રીતે જિલ્લા પંચાયતને મોકલાવવો.

→ સરપંચ તલાટી કમ મંત્રીની પરચુરણ રજા (સી.એલ) મંજુર કરી શકશે. અને તલાટીની કામગીરીની સમીક્ષા કરી ખાનગી અહેવાલ લખી શકશે. ઉપસરપંચ અને પંચાયતના સભ્યોનું રાજીનામું મંજુર કરી શકશે.

→ અવિશ્વાસ દરખાસ્ત અને ઉપસરપંચની પસંદગી આ બે બાબત સિવાય જો સરખા મત પડે તો નિર્ણાયક મત પણ આપી શકશે.

→ સરપંચ પોતાના હુકમથી પંચાયતના બાકીદારની મિલ્કત જપ્ત કરી શકે છે.

→ નમુના નંબર – ૬ માં સહિ કરે છે.

તલાટી – કમ મંત્રીની ફરજો :

→ નમુના નંબર ૧ થી ૧૮ નિભાવવા

→ જન્મ અને મરણની નોંધણી કરવી.

→ લગ્ન નોંધણી અધિકારી તરીકેની ફરજ બનાવી.

→ પંચાયતની દરેક સમિતિમાં મંત્રી તરીકે કામ કરશે.

ગ્રામ પંચાયતની આવકના સાધનો :

→ ગ્રામ પંચાયતના વેરા અને ફિ
મિલકતવેરો, પાણીવેરો, સફાઈવેરો ફરજીયાત છે.

→ જિલ્લા સહકારીફંડમાંથી અનુદાન (૨૨૧) જમીન મહેસુલની આવકના ૭.૫% આવક

→ જિલ્લા વિકાસ ફંડમાંથી ધિરાણ (૨૨૩)

→ ગ્રામ પંચાયત પોતાની આવક વધુમાં વધુ પાંચ ટકા જેટલી રકમ આ ફંડમાં જમા કરાવે છે. અને ગ્રામ પંચાયતને તેમાંથી લોન મળી શકે છે.

→ આયોજન મંડલની ગ્રાન્ટ
ધારાસભ્યો, સંસદ સભ્યો તરફથી મળતી ગ્રાન્ટ, નાણાંપચ તરફથી મળતા નાણાં (કેન્દ્ર – ૭૫%) રાજ્ય – ૨૫%

તાલુકા પંચાયત :

→ ઓછામાં ઓછી ૧૬ અને વધુમાં વધુ ૩૨ બેઠકો

→ એક લાખની વસ્તી સુધી ૧૬ બેઠકો

→ વધારાની ૨૫ હજારની વસ્તી દિઠ ૨ બેઠકો

→ મહિલાઓ માટે ૫૦% બેઠકો અનામત

→ બક્ષીપંચ માટે ૧૦% બેઠકો અનામત

→ એસ. સી. અને એસ.ટી. માટે વસ્તીના ધોરણે અનામત

→ ધારાસભ્યો તાલુકા પંચાયતના આમંત્રિત સભ્ય ગણાશે. પરંતુ તેમને મતાધિકાર મળશે નહિં.

→ તાલુકા પંચાયતને પક્ષાંતર ધારો લાગુ પડશે.

→ પ્રથમ બેઠકમાં પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખની પસંદગી થશે.

→ પ્રથમ બેઠકની તારીખ જિલ્લા વિકાસ અધિકારી નક્કી કરશે.

→ તાલુકા પંચાયતની ચૂંટણીમાં ચૂંટાયેલા સભ્યોના નામ જાહેર થાય પછી ચાર અઠવાડીયાની અંદર તાલુકા પંચાયતની પ્રથમ બેઠક મળશે. જેના પ્રમુખ જિલ્લા વિકાસ અધિકારી નક્કી કરશે. પ્રમુખને મત આપવાનો અધિકાર રહેશે નહિં.

તાલુકા પંચાયતના કાર્યો :

→ આરોગ્ય, સુખાકારી અને શિક્ષણ (પ્રાથમિક)

→ **બેઠકો :** વર્ષમાં ઓછા ઓછી ચાર (દર ત્રણ મહિને એક)

→ ૧/3 સભ્યોની વિનંતી થી ખાસ બેઠક બોલાવી શકાય છે.

→ રાજીનામું (પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, સદસ્ય)
તાલુકા પંચાયતના સદસ્ય અને ઉપપ્રમુખ એ પ્રમુખને તથા પ્રમુખ એ જિલ્લા વિકાસ અધિકારીને આપશે.

→ તાલુકા પંચાયતના સભ્ય અને ઉપપ્રમુખના રાજીનામાની તકરાર જિલ્લા વિકાસ અધિકારી સાંભળશે અને તાલુકા પંચાયતના પ્રમુખના રાજીનામાની તકરાર વિકાસ કમિશ્નર સાંભળશે. આ માટે વિકાસ કમિશ્નરને 30 દિવસની અંદર લેખીતમાં ફરીયાદ કરવાની રહેશે.

અવિશ્વાસની દરખાસ્ત :

→ અવિશ્વાસની દરખાસ્ત લાવવા માટે ૫૦% અને અવિશ્વાસની દરખાસ્ત પસાર કરવા માટે ૨/3 સભ્યોની બહુમતી

→ પ્રમુખ કે ઉપપ્રમુખની વિરુધ્ધમાં અવિશ્વાસની દરખાસ્ત હોય તો તે હાજર રહી શકશે, મત આપી શકશે, પરંતુ અધ્યક્ષ સ્થાન લઇ શકશે નહિં.

→ તાલુકા પંચાયતનો કોઈ સભ્યો, ઉપપ્રમુખ કે પ્રમુખ સત્તાનો દુરૂપયોગ કરે, ફરજ બજાવવામાં કસુરવાર ઠરે. જિલ્લા વિકાસ અધિકારી તેમને દુર કરી શકે છે. જેના વિરુધ્ધ વિકાસ કમિશ્નર ને અપીલ કરી શકાય છે. પરંતુ જો નૈતિક અધ:પતનના કિસ્સામાં સભ્ય પ્રમુખ કે ઉપપ્રમુખ વિરુદ્ધ ફોજદારી કાર્યવાહી થઈ હોય અથવા કાર્યવાહી દરમિયાન જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હોય તો જિલ્લા વિકાસ અધિકારી તેઓને હોદ્દા ઉપરથી દુર કરી શકે છે. પરંતુ અપીલ રાજ્ય સરકારને કરી શકાય છે.

તાલુકા પંચાયતના આવકના સાધનો :

→ સ્ટેમ્પ ડ્યૂટીમાંથી થતી આવક.

→ રાજય સરકાર અને જિલ્લા પંચાયતમાંથી મળતી ગ્રાન્ટ

→ જમીન મહેસુલ

→ લોન, બક્ષીસ, ફાળો

તાલુકા વિકાસ અધિકારી :

→ વર્ગ – બે કક્ષાના અધિકારી છે.

→ તેઓ તાલુકા પંચાયતના સેક્રેટરી ગણાશે. જેઓનું મુખ્ય કાર્ય પંચાયત વિભાગને લગતી યોજનાઓનું અમલીકરણ કરવાનું રહેશે.

→ તાલુકા પંચાયતની કારોબારી સત્તા તાલુકા વિકાસ અધિકારીની છે.

→ ગ્રામ પંચાયતની પ્રથમ બેઠક બોલાવશે.

→ સરપંચનું રાજીનામું મંજુર કરશે.

→ ઉપસરપંચ અને સભ્યોના રાજીનામાની તકરાર સાંભળશે.

→ તાલુકા પંચાયતના કર્મચારીઓની રજા મંજુર કરશે.

જિલ્લા પંચાયત :

→ સામાન્ય રીતે ઓછામાં ઓછા ૩૨ અને વધુમાં વધુ ૫૨ સભ્યો હોવા જરૂરી. કેટલાક સંજોગોમાં ૧૮ સભ્યોની બનેલી જિલ્લા પંચાયત પણ રચી શકાશે. સામાન્ય રીતે ૪,૦૦,૦૦૦ સુધીની વસ્તી ધરાવતા જિલ્લા પંચાયત ૧૮ સભ્યોની બનશે. તેને અનામત બેઠકની જોગવાઈ :

મહિલાઓ : ૫૦ %

ઓબીસી : ૧૦%

એસ.સી. અને એસ.ટી. : વસ્તી આધારે

→ વિધાનસભાના સભ્ય અને સંસદ સભ્ય જિલ્લા પંચાયતના આમંત્રિત સભ્ય ગણાશે. પરંતુ તેઓને મતાધિકાર મળશે નહિં.

→ જિલ્લા પંચાયતની સભ્ય સંખ્યા અને અનામત ઉમેદવારોની સંખ્યા ૮ બેઠકો વિકાસ કમિશ્નર નક્કી કરશે.

→ વિકાસ કમિશ્નર પ્રથમ બેઠક નક્કી કરશે જેમાં પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખની બેઠકની વરણી

→ જિલ્લા પંચાયતના ચૂંટાયેલા ઉમેદવારોની યાદી પ્રસિદ્ધ થયા પછી ચાર અઠવાડીયામાં નક્કી થશે. જિલ્લા પંચાયતની બેઠકના અધ્યક્ષતા વિકાસ કમિશ્નર કરશે. અધ્યક્ષપણ આપી શકશે નહી.

અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ :

→ ૫૦% ટકા ટેકાથી પ્રસ્તાવથી અવિશ્વાસ લાવવામાં આવશે. ૨/૩ સભ્યોની બહુમતીથી ૯ પસાર કરવામાં આવશે.

→ પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખની વિરુધ્ધમાં અવિશ્વાસની દરખાસ્ત હોય તો તે હાજર રહી શકશે. મત આપી શકશે, પરંતુ અધ્યક્ષ સ્થાન લઇ શકશે નહિ.

→ અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ મળ્યેથી ૧૫ દિવસમાં બેઠક બોલાવવી જરૂરી. જો પ્રમુખ બેઠક ન બોલાવે તો ડીડીઓ એ વિકાસ કમિશ્નરે રીપોર્ટકરી બેઠક બોલાવશે.

રાજીનામું :

→ જિલ્લા પંચાયતનો સભ્ય અને ઉપપ્રમુખએ જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખને રાજીનામું આપશે અને જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ એ વિકાસ કમિશ્નરને રાજીનામું આપશે.

→ ઉપપ્રમુખ અને સભ્યના રાજીનામાની તકરાર વિકાસ કમિશ્નર સાંભળશે. જ્યારે પ્રમુખના રાજીનામા તકરાર પંચાયત સચિવ સાંભળશે.

→ સભ્ય, પ્રમુખ કે ઉપપ્રમુખ પોતાની ફરજ અદા કરવામાં નિષ્ફળ નિવડે તો વિકાસ કમિશ્નર તેમને હોદ્દો પરથી દુર કરશે.

→ કુલ વર્ષમાં ચાર બેઠકો

→ ૧/૩ સભ્યોની સૂચનાથી ખાસ બેઠક

જિલ્લા વિકાસ અધિકારી :

→ આઇએએસ હોય છે. જિલ્લા પંચાયતના સેક્રેટરી તરીકે કામ કરશે.

→ તાબા હેઠળના અધિકારીઓની રજા મંજુર કરશે.

→ તાલુકા પંચાયતની પ્રથમ બેઠક બોલાવવામાં આવે.

→ તાલુકા પંચાયતના સભ્ય અને ઉપપ્રમુખની તકરાર સાંભળવાનું કામ

→ તાલુકા પંચાયતના પ્રમુખનું રાજીનામું સ્વીકારશે.

પંચાયતની સમિતિ :

→ ગ્રામ પંચાયતમાં સામાજીક ન્યાય સમિતિ, કારોબારી સમિતિ અને પાણી સમિતિ ફરજીયાત છે.

→ સામાજીક ન્યાય સમિતિ (ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૯૩ કલમ ૯૨ (૩)

→ સભ્ય સંખ્યા પાંચથી વધુ નહિ.

→ અને તેની મુદત પંચાયતની મુદત જેટલી જ હોય છે.

સમિતિની રચના :

→ વાલ્મીકિ કે સફાઇ કામદાર જાતીઓનો એક સભ્ય

→ એસ.સી. અને એસ.ટી.માંથી એક મહિલા સભ્ય (જો ચૂંટાયેલ ન હોય તો કો–ઓપ્ટ કરી શકાય.

→ અન્ય તમામ સભ્યો અનુસુચિત જાતી અથવા અનુસૂચિત જન જાતિના લેવા.

કાર્યો :

→ એસ.સી.એસ.ટી અને અન્ય નબળા વર્ગના લોકોને ન્યાય મળે, પાવીનું પાણી, શિક્ષણ મળે, અશ્પૃશ્યતા નાબુદી થાય અને જાહેર સ્થળોએ ભેદભાવ ન થાય.

→ દર ત્રણ મહીને ઓછામાં ઓછી એક બેઠક મળવી ફરજીયાત.

→ કોરમ : ૧/૩ સભ્યો અથવા ૩ સભ્યો બેમાંથી જે વધુ હોય તે.

કારોબારી સમિતિ :

→ મદ્દત : બે વર્ષની હોય છે.

→ પાંચ સભ્યો

→ એક એસ.સી., એસ.ટી. અને એક મહિલા સભ્ય

→ દર ત્રણ મહિને એક બેઠક

→ જો સરપંચ આ સમિતિનો સદસ્ય હશે. તો હોદ્દાની રૂએ તે આ સમિતિનો અધ્યક્ષ બનશે. જો ઉપસરપંચ આ સમિતિનો સદસ્ય હશે. તો હોદ્દાની રૂએ આ સમિતિનો અધ્યક્ષ ઉપર પૈકી એકપણ બાબત નહી હોય તો સદસ્યો ભેગા થઈને પોતાનામાંથી એક વ્યક્તિને અધ્યક્ષ તરીકે ચૂંટશે.

પાણી સમિતિ :

→ ૨૪–૧૦–૨૦૦૨ થી ફરજીયાત આ સમિતિ બનાવવાની છે.

→ મુદ્દત પંચાયતની મુદ્દત ૨ વર્ષની હોય છે.

→ સભ્યો ૧૦ થી ૧૨

→ ૧/૩ સભ્યો મહિલા એસ.સી. અને એસ.ટી. સભ્યો વસ્તી પ્રમાણે અથવા ઓછામાં ઓછા એક

→ સહકારી મંડળી, યુવક મંડળ, અને અન્ય કોઈ સંસ્થામાંથી બે થી ત્રણ સભ્યો.

→ તલાટી કમ – મંત્રી આના સેક્રેટરી રહેશે.

તાલુકા પંચાયતની સમિતિઓ :

→ સામાજીક ન્યાય સમિતિ અને કારોબારી સમિતિ ફરજીયાત છે.

→ જે વ્યક્તિ પંચાયતનો સભ્ય હશે નહિ. તે આ સમિતિની અધ્યક્ષ બની શકશે નહિ.

→ આ સમિતિનો સભ્ય તાલુકા પંચાયતને રાજીનામું આપીને સમિતિમાંથી દુર થઈ શકશે.

→ તાલુકા પંચાયતનો પ્રમુખ આ સમિતિનો સભ્ય હોય તો તે આ સમિતિનો અધ્યક્ષ બનશે જો ઉપપ્રમુખ આ સમિતિનો સભ્ય હોય તો તે આ હોદ્દાની રૂએ આ સમિતિનો અધ્યક્ષ બનશે. જો આ ઉપર પૈકી બે જો ન હોય તો સભ્યો પોતાનામાંથી કોઈ એક સભ્ય ચૂંટી કાઢશે.

કારોબારી સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૯૩ કલમ ૧૨૩-૧ (૧)

→ ઓછામાં ઓછા પાંચ અને વધુમાં વધુ ૧૪ સભ્યો

→ મુદત બે વર્ષ

→ પોતાની બે પેટા સમિતિ પણ બનાવી શકશે.

→ સમિતિના નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિ તાલુકા પંચાયતને ફરીયાદ કરી શકશે.

→ તાલુકા વિકાસ અધિકારી તેના સેક્રેટરી રહેશે.

સામાજીક ન્યાય સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ -૧૯૯૩ કલમ -૧૨૩-૧(૨)

→ પાંચ સભ્યો

→ પંચાયતની મુદ્દત જેટલી મુદ્દત

→ વાલ્મીકી કે સફાઈ કામદાર જાતીનો એક સભ્ય

→ એસ.સી. કે એસ.ટી. માંથી એક મહિલા સભ્ય.

→ અન્ય તમામ સભ્યો અ.જા. અને અ.જ.જા. ના હશે.

→ આ સમિતિના નિર્ણયથી નારાજ થઈને કોઇપણ વ્યક્તિ ૬૦ દિવસની અંદર જિલ્લા પંચાયતની સામાજીક ન્યાય સમિતિને અપીલ કરી શકશે.

→ દર ત્રણ મહિને એક બેઠક મળશે.

જિલ્લા પંચાયતની સમિતિમાં :

→ કારોબારી સમિતિ

→ સામાજીક ન્યાય સમિતિ

→ શિક્ષણ સમિતિ

→ અપીલ સમિતિ

→ જાહેર આરોગ્ય સમિતિ

→ જાહેર બાંધકામ સમિતિ

→ ૨૦– મુદ્દા કાર્યક્રમ અમલીકરણ સમિતિ

→ જિલ્લા પંચાયતનો કોઈ સભ્ય વધુમાં વધુ બે સમિતિનો સભ્ય થઈ શકશે.

→ જિલ્લા પંચાયતનો પ્રમુખ એ શિક્ષણ સમિતિનો અધ્યક્ષ રહી શકશે નહિ.

→ કોઇ સભ્ય એક વખત સમિતિનો સભ્ય બની જાય પછી ફરીથી સભ્ય બની શકશે.

કારોબારી સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ – ૧૯૯૩ કમલ ૧૪૫–૧(૧)

→ વધુમાં વધુ ન સભ્યો

→ મુદ્દત બે વર્ષ

→ બે પેટા સમિતિ રચી શકશે.

સામાજીક ન્યાય સમિતિ

(ગુ.પંચાયત અ–૧૯૯૩ કલમ – ૧૪૫–૧(૨))

→ સભ્ય સંખ્યા ૫ છે.

→ મુદ્દત : પાંચ વર્ષ અથવા પંચાયતના મુદ્દત જેટલી.

→ એસ.સી. અને એસ.ટી. ૩ સભ્યો

→ વાલ્મીકી કે સફાઈ કામદાર ૧

→ મહિલા સભ્યો –૧

→ આ સમિતિના નિર્ણયથી નારાજ થયેલ કોઇ વ્યક્તિ ૬૦ દિવસની અંદર રાજ્ય સરકારને અપીલ કરી શકશે.

શિક્ષણ સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ – ૧૯૯૩ કલમ –૧૪૫–૧(૩)

→ સભ્ય સંખ્યા ૭ થી ૯

→ મુદ્દત પંચાયતની મુદ્દત જેટલી

→ અ.જા.માંથી એક સભ્ય

→ અ.જ.જા. માંથી એક સભ્ય

→ ઓ.બી.સી. માંથી એક સભ્ય

→ સમગ્ર જિલ્લાની મતદાર યાદીમાંથી નામ ધરાવતા તથા ૧૦ વર્ષથી વધુ શૈક્ષણિક સંસ્થાનો સભ્ય તથા સ્નાતકમાંથી બે સભ્યો લેવામાં આવશે.

→ આ સમિતિના નિર્ણયોથી નારાજ થઈને જિલ્લા પંચાયતની અપીલ સમિતિ ને અપીલ કરી શકાશે.

જાહેર આરોગ્ય સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ – ૧૯૯૩ કલમ –૧૪૫–૧ (૪)

→ સભ્ય સંખ્યા ૫ છે.

→ મુદ્દત : બે વર્ષ

જાહેર બાંધકામ સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ –૧૯૯૩ કલમ ૧૪૫–૧(૫)

→ સભ્ય સંખ્યા ૫ છે.

→ મુદ્દત : બે વર્ષ

અપીલ સમિતિ :

ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ – ૧૯૯૩ કલમ (૨૪૩)

→ કુલ પાંચ સભ્યો (૧+૪) છે.

→ જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ સિવાય અન્ય ચાર સભ્યો.

→ મુદ્દત બે વર્ષ

→ ઓછામાં ઓછા ત્રણ સભ્યોની હાજરી હોવી જરૂરી

→ સામાજીક ન્યાય સમિતિ સિવાય કોઈપણ સમિતિના નિર્ણય ને અપીલ સમિતિ સામે અપીલ કરી શકાય

→ આ સમિતિ ને બેઠક બોલાવવા માટે બે દિવસ અગાઉ જાણ કરવી પડશે.

વીસ –મુદ્દા અમલીકરણ સમિતિ : ૧૪૫–૧(૭)

→ સભ્ય સંખ્યા ૫ સભ્યો (૧+૪)

→ મુદ્દત બે વર્ષ

→ ૧–૪–૧૯૮૭ થી અમલમાં

અન્ય સમિતિઓ :

→ ઉત્પાદન સહકાર અને સિંચાઈ સમિતિ

→ પાંચ સભ્યો

→ મુદ્દત : ૧ વર્ષ

મહિલા બાળકલ્યાણ યુવા પ્રવૃત્તિ સમિતિ :

→ પાંચ સભ્યો

→ મુદ્દત : ૧ વર્ષ